ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ «УКРАЇНА»

ВІННИЦЬКИЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ
Кафедра реабілітаційних технологій

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор Вінницького
соціально-економічного інституту
Університету «Україна»

_____ Ганна ДАВИДЕНКО
«28» серпня 2026 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ

_ОК 1.12 Права людини та верховенство права в сучасних реаліях_____
(шифр і назва навчального освітньої компоненти)

освітня програма Фізична терапія, ерготерапія_____
(назва освітньої програми)

освітнього рівня _____бакалавр_____
(назва освітнього рівня)

галузь знань І «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення»_____
(шифр і назва галузі знань)

Спеціальність І7 Терапія та реабілітація_
(шифр і назва спеціальності(тей))

Спеціалізація(ї) __І7 «Терапія та реабілітація»_____
(назва спеціалізації)

Вид освітнього компонента: обов'язковий

Обсяг, кредитів: 90/3__

Форма підсумкового контролю: залік (електронне тестування, усне опитування).

Вінниця – 2026 рік

Робоча програма освітньої компоненти «Права людини та верховенство права в сучасних реаліях»

(назва освітньої компоненти)

для здобувачів освіти за галуззю знань І «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення», спеціальністю І7 Терапія та реабілітація.

«28» 08 2026 року. 74 с.

Розробники:

Пригоцький Вячеслав Анатолійович - кандидат юридичних наук, доцент кафедри бізнесу і права Вінницького соціально-економічного інституту.

Олійник Олеся Михайлівна – старший викладач кафедри бізнесу і права Вінницького соціально-економічного інституту.

(вказати авторів, їхні посади, навчально-виховний підрозділ, кафедру, наукові ступені та вчені звання)

Викладачі:

Пригоцький Вячеслав Анатолійович - кандидат юридичних наук, доцент кафедри бізнесу і права Вінницького соціально-економічного інституту.

Олійник Олеся Михайлівна – старший викладач кафедри бізнесу і права Вінницького соціально-економічного інституту

(вказати всіх викладачів, які працюють за даною програмою, їхні посади, навчально-виховний підрозділ, кафедру, наукові ступені та вчені звання)

Робочу програму освітньої компоненти розглянуто і затверджено назасіданні кафедри реабілітаційних технологій

Протокол від «28» серпня 2026 року № 1

Завідувач кафедри
реабілітаційних технологій _____ Башинська О.І.
(підпис) (прізвище та ініціали)

«28» серпня 2026 року № 1

Робочу програму освітньої компоненти погоджено з гарантом освітньо-професійної програми Фізична терапія ерготерапія

Гарант освітньої (професійної/наукової)
програми / Керівник робочої групи _____ Лєсніченко Н.П.

ПРОЛОНГАЦІЯ
РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ

Навчальний рік	20__/20__	20__/20__	20___/20___	20___/20___
Дата засідання кафедри				
№ протоколу				
Підпис завідувача кафедри				

Матеріали до курсу розміщено на сайті Інтернет-підтримки освітнього процесу http://vo.ukraine.edu.ua/ за адресою: https://vo.uu.edu.ua/course/view.php?id=18311

1. ОПИС ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ

<table>
<tr><th rowspan="2">Найменування показників</th><th rowspan="2">Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, освітній / освітньо-професійний ступінь</th><th colspan="2">Характеристика навчальної дисципліни</th></tr>
<tr><th>денна форма здобуття освіти</th><th>заочна форма здобуття освіти</th></tr>
<tr><td>Загальний обсяг кредитів – 3 кредити ЄКТС</td><td>Галузь знань
I «Охорона здоров’я та соціальне забезпечення»
(шифр і назва)</td><td colspan="2" rowspan="2">Вид компоненти
обов’язковий
(обов’язкова/вибіркова)</td></tr>
<tr><td>Загальний обсяг годин – 90 годин</td><td>Спеціальність
I7 Терапія та реабілітація
(шифр і назва)</td></tr>
<tr><td>Модулів – 1</td><td rowspan="2">Спеціалізація
I7 «Терапія та реабілітація»
(назва)</td><td colspan="2" rowspan="2">Цикл підготовки
загальний
(загальний чи професійний)</td></tr>
<tr><td>Змістових модулів – 3</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Індивідуальне науково-дослідне завдання
_____
(назва)</td><td rowspan="2">Мова викладання, навчання та оцінювання:
українська
(назва)</td><td colspan="2">Рік підготовки:</td></tr>
<tr><td>3-й</td><td>-</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Тижневих годин для денної форми здобуття освіти:
аудиторних – 2
самостійної роботи – 4</td><td rowspan="4">Освітній/освітньо-професійний ступінь:
бакалавр</td><td colspan="2">Семестр</td></tr>
<tr><td>5-й</td><td>-</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Частка аудиторних занять становить:
для денної форми здобуття освіти – 50%
для заочної форми здобуття освіти – %</td><td colspan="2">Лекції</td></tr>
<tr><td>16 год</td><td>-</td></tr>
<tr><td colspan="2">Практичні, семінарські</td></tr>
<tr><td>14 год</td><td>-</td></tr>
<tr><td colspan="2">Лабораторні</td></tr>
<tr><td>год</td><td>год</td></tr>
<tr><td colspan="2">Самостійна робота</td></tr>
<tr><td>60 год</td><td>-</td></tr>
<tr><td colspan="2">Індивідуальні завдання:
год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Вид семестрового контролю:
Залік
(електронне тестування, усне опитування)</td></tr>
</table>

.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ

Загальноосвітня (навчальна) мета – сприяти формуванню високої правосвідомості, поваги до прав людини та конституційного правопорядку, усвідомленню демократичних цінностей, а також набуття навичок із захисту своїх прав у різних сферах соціальних відносин.

Розвиваюча мета – формувати й розвивати правові знання здобувачів освіти, навчити їх усвідомлювати сутність базових правових принципів, аналізувати нормативно-правові акти та інші документи, виробити базові навички самостійного аналізу правових явищ, уміння застосовувати отримані знання при оцінюванні конкретної ситуації, сприяти оволодінню уміннями та навичками, необхідними у громадському, професійному та приватному житті.

Виховна мета – формувати переконання та ціннісні орієнтації здобувачів освіти відповідно до ідеалів гуманізму, демократії, соціальної справедливості, поваги до особистості, виховувати активну громадську позицію, сприяти усвідомленню ролі та значення юридичної діяльності в становленні Української держави; сприяти розвитку правової свідомості і правової культури, професійних і особистих якостей.

Основними завданнями освітньої компоненти є:

* формування системних знань про права і свободи людини, їх сутність, зміст, класифікацію та механізми реалізації і захисту;

* засвоєння основних положень та принципів верховенства права як фундаментальної засади демократичної і правової держави;

* формування розуміння взаємозв’язку між правами людини, демократією, справедливістю та верховенством права;

* вивчення національних і міжнародних механізмів захисту прав і свобод людини;

* розвиток навичок аналізу сучасних проблем реалізації та захисту прав людини в умовах суспільних трансформацій;

* формування здатності застосовувати принцип верховенства права під час вирішення правових і професійних ситуацій;

* розвиток критичного мислення, правової культури та навичок аргументованого відстоювання власної позиції;

* формування поваги до людської гідності, свободи, рівності, справедливості та недискримінації;

* розвиток здатності оцінювати сучасні виклики у сфері прав людини та визначати шляхи їх подолання;

* формування відповідального ставлення до захисту прав людини та утвердження цінностей демократичного суспільства.

3. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ

У результаті вивчення компоненти освітньої програми здобувач освіти повинен знати:

- основи теорії прав людини, ідеї щодо їх походження та природи;
- загальні положення правової теорії;
- загальні положення спеціальних галузей права у сфері захисту прав людини;
- основи теорії демократії та конституціоналізму;
- способи захисту прав та законних інтересів особи;
- основи конституційного ладу України.

Вміти:

- визначати обсяг власних прав та ефективно їх захищати у повсякденному житті;
- вести грамотну дискусію щодо питань, пов'язаних із правами людини, ефективно обстоювати власну позицію;
- на практиці застосовувати законодавство у галузі гарантування прав людини;
- правовими засобами вирішувати нескладні ситуації, які виникають у правовідносинах;
- на практиці застосовувати законодавство.

Знання та вміння, отримані здобувачем освіти під час вивчення освітньої компоненти, використовуються в подальшому при вивченні багатьох наступних дисциплін професійної підготовки фахівця з базовою та повною вищою освітою.

Компетентності які формує компонента:

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК 02. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК 13. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК 14. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 15. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК 04. Здатність враховувати медичні, психолого-педагогічні, соціальні аспекти у практиці фізичної терапії, ерготерапії.

СК 05. Здатність провадити безпечну для пацієнта/клієнта та практикуючого фахівця практичну діяльність з фізичної терапії, ерготерапії у травматології та ортопедії, неврології та нейрохірургії, кардіології та пульмонології, а також інших областях медицини.

СК 14. Здатність знаходити шляхи постійного покращення якості послуг фізичної терапії та ерготерапії.

Програмні результати навчання:

ПР 08. Діяти згідно з нормативно-правовими вимогами та нормами професійної етики.

ПР 13. Обирати оптимальні форми, методи і прийоми, які б забезпечили шанобливе ставлення до пацієнта/клієнта, його безпеку/захист, комфорт та приватність.

ПР 15. Вербально і невербально спілкуватися з особами та групами співрозмовників, різними за віком, рівнем освіти, соціальною і професійною приналежністю, психологічними та когнітивними якостями тощо, в мультидисциплінарній команді.

Очікувані результати навчання:

- знати основні поняття, принципи та сучасні концепції прав людини і верховенства права;
- розуміти зміст, сутність та значення прав і свобод людини в демократичному суспільстві;
- характеризувати національні та міжнародні стандарти у сфері прав людини;
- аналізувати сучасні проблеми реалізації, забезпечення та захисту прав і свобод людини;
- застосовувати принцип верховенства права під час вирішення правових і професійних ситуацій;
- використовувати національні та міжнародні механізми захисту прав людини;
- критично оцінювати інформацію, правові явища та суспільні процеси крізь призму прав людини і верховенства права;
- аргументовано обґрунтовувати власну позицію щодо актуальних питань захисту прав людини;
- виявляти та аналізувати випадки порушення прав і свобод людини, визначати можливі способи їх захисту;
- демонструвати повагу до людської гідності, свободи, рівності, справедливості та принципу недискримінації;
- формувати правову культуру, громадянську відповідальність і здатність діяти відповідно до принципів демократичної та правової держави;

- застосовувати набуті знання та навички у навчальній, професійній і громадській діяльності.

4. ПРОГРАМА ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ

4.1. Анотація освітньої компоненти

Змістовний модуль 1: Основи теорії прав людини та верховенства права

Тема 1. Вступ до теорії права. Основні поняття.
Ключові питання:
Поняття права: сутність, ознаки, функції.
Основні підходи до розуміння права (нормативістський, природно-правовий, соціологічний).
Право і закон: співвідношення, відмінності.
Система права: галузі, інститути, норми.
Джерела (форми) права.
Ключові поняття: право, правова норма, система права, джерела права, правові відносини, закон, нормативно-правовий акт, правосвідомість, правова культура.

Тема 2. Основні права людини: походження та природа.
Ключові питання:
Історичні етапи становлення прав людини.
Концепції походження прав людини (природно-правова, позитивістська, соціологічна).
Характеристика основних груп прав людини (особисті, політичні, соціально-економічні, культурні, колективні).
Невідчужуваність і універсальність прав людини.
Права людини та обов’язки.
Ключові поняття: права людини, природне право, невідчужувані права, універсальність прав, свобода, рівність, обов’язки, громадянські права, соціальні права, політичні права.

Тема 3. Права людини у конституційно-правовому вимірі. Основи теорії верховенства права.
Ключові питання:
Конституційно-правові засади прав людини.
Права і свободи людини та громадянина в Конституції України.
Гарантії реалізації та захисту прав людини.
Принцип верховенства права: сутність і значення.
Взаємозв’язок між правами людини та верховенством права.

Роль судової влади у забезпеченні верховенства права.
Ключові поняття: конституційні права, свободи, обов'язки, гарантії прав, правова держава, верховенство права, правосуддя, конституційний контроль, судовий захист.

Змістовний модуль 2: Сфери та напрями забезпечення прав людини

Тема 4. Політичні права людини. Основи теорії демократії.
Ключові питання:
Поняття та класифікація політичних прав людини.
Конституційні гарантії політичних прав (право на участь в управлінні, виборчі права, свобода слова та об'єднань).
Теорія демократії: сутність, принципи, види (пряма, представницька, змішана).
Взаємозв'язок політичних прав і демократії.
Роль громадянського суспільства у забезпеченні демократії.
Ключові поняття: політичні права, виборчі права, свобода слова, свобода об'єднань, демократія, принцип народного суверенітету, громадянське суспільство, плюралізм.

Тема 5. Права людини у системі публічного адміністрування.
Ключові питання:
Адміністративно-правовий статус громадянина.
Права людини у сфері державного управління.
Принципи належного врядування та прозорості.
Механізми адміністративного захисту прав (омбудсмен, адміністративні суди, звернення громадян).
Відповідальність органів влади за порушення прав людини.
Ключові поняття: публічне адміністрування, адміністративно-правовий статус, належне врядування, адміністративні послуги, омбудсмен, звернення громадян, адміністративне судочинство, публічна відповідальність.

Тема 6. Захист прав людини у цивільних та сімейних відносинах.
Ключові питання:
Права фізичних осіб у сфері цивільних відносин.
Правоздатність та дієздатність громадян.
Особисті немайнові права та їх захист.
Захист майнових прав у цивільному процесі.

Права та обов'язки у сімейних відносинах (шлюб, батьківство, опіка, усиновлення).
Механізми захисту сімейних прав у судовому порядку.
Ключові поняття: цивільна правоздатність, дієздатність, особисті немайнові права, майнові права, шлюб, сімейні права, батьківські права та обов'язки, опіка, усиновлення, судовий захист.

Тема 7. Правове регулювання та захист прав споживачів.

Ключові питання:
Поняття та зміст прав споживачів.
Основні групи прав споживачів (на безпеку, якість, інформацію, відшкодування шкоди).
Законодавство України про захист прав споживачів.
Органи, що здійснюють контроль за дотриманням прав споживачів.
Судовий і позасудовий захист прав споживачів.
Ключові поняття: права споживачів, якість товару, безпека продукції, інформаційні права, компенсація шкоди, договір купівлі-продажу, державний контроль, захист прав споживачів.

Тема 8. Забезпечення прав людини в умовах війни. Основи гуманітарного права.
Ключові питання:
Права людини в умовах воєнного стану: обмеження та гарантії.
Міжнародне гуманітарне право: принципи та джерела.
Захист цивільного населення під час збройних конфліктів.
Статус військовополонених та поранених.
Заборона катувань, геноциду, використання забороненої зброї.
Міжнародні організації у сфері гуманітарного права (Міжнародний Комітет Червоного Хреста, ООН).
Ключові поняття: воєнний стан, міжнародне гуманітарне право, збройний конфлікт, цивільне населення, військовополонені, воєнні злочини, геноцид, Женевські конвенції, Червоний Хрест, міжнародний захист прав людини.

Змістовний модуль 3: Способи захисту прав людини. Правова культура

Тема 9. Способи та методи захисту прав людини.
Ключові питання:
Поняття та класифікація способів захисту прав.
Самозахист прав: умови та межі.
Адміністративний захист прав.
Судовий захист як основний спосіб відновлення порушених прав.
Альтернативні методи вирішення спорів (медіація, арбітраж, переговори).
Відшкодування шкоди та відповідальність за порушення прав.
Ключові поняття: захист прав, самозахист, адміністративний захист, судовий захист, медіація, арбітраж, компенсація шкоди, відновлення порушеного права, юридична відповідальність.

Тема 10. Судовий захист прав та законних інтересів особи. Основи судоустрою України.
Ключові питання:
Конституційні засади судового захисту прав.
Право на справедливий суд.
Судоустрій України: система та принципи.
Юрисдикція судів загальної та спеціальної компетенції.

Процесуальні гарантії захисту прав людини.
Роль Конституційного Суду України у захисті прав і свобод.
Ключові поняття: судовий захист, право на справедливий суд, судоустрій, юрисдикція, судова система, Конституційний Суд України, процесуальні гарантії, судова влада.

Тема 11. Міжнародно-правові засоби захисту прав людини.
Ключові питання:

Міжнародні стандарти прав людини.
Органи та інституції ООН із захисту прав людини.
Європейська система захисту прав людини: Європейський суд з прав людини.
Міжнародні договори та конвенції у сфері прав людини.
Виконання рішень міжнародних судових органів у національній правовій системі.
Україна у системі міжнародного захисту прав людини.
Ключові поняття: міжнародні стандарти прав людини, ООН, Рада Європи, Європейський суд з прав людини, міжнародні конвенції, міжнародні механізми захисту, виконання рішень ЄСПЛ, міжнародне право.

Тема 12. Правосвідомість та правова культура.
Ключові питання:
Поняття та структура правосвідомості.
Види правосвідомості (масова, професійна, індивідуальна).
Правова культура: зміст, рівні та форми прояву.
Взаємозв’язок правосвідомості та правової поведінки.
Формування правової культури в умовах демократичної держави.
Роль освіти, ЗМІ та громадських інститутів у розвитку правосвідомості.
Ключові поняття: правосвідомість, правова культура, правова поведінка, правові цінності, правова ідеологія, правові установки, правова держава, правове виховання.

Освітні компоненти, вивчення яких обов’язково передує цій дисципліні:
Основи навчання, наукового пошуку та академічної доброчесності.
Охорона праці, безпека життєдіяльності та цивільний захист.
Українська мова (за професійним спрямуванням).
Основи національного спротиву.
Інформаційні системи і технології.
Іноземна мова.
Фізична культура (Фізичне виховання. Основи здорового способу життя. Психологія стресу і стресостійкості особистості).
Психологія спілкування.
Інклюзивне суспільство.
Україна в контексті світового розвитку.
Іноземна мова (за професійним спрямуванням).

Міжпредметні зв'язки: Україна в контексті світового розвитку, інклюзивне суспільство, охорона праці, безпека життєдіяльності та цивільний захист, екологія та екологічна етика, психологія спілкування, філософія.

Освітня компонент спирається на знання з права, соціальних наук, управління, психології, етики та міжнародних норм, а також забезпечує формування правової культури, критичного мислення та здатності захищати права людини у різних професійних сферах.

4.2. Структура освітньої компоненти
4.2.1. Тематичний план

Назви змістових модулів і тем	Розподіл годин між видами робіт														Форми роботи та методи контролю знань
	денна форма							заочна форма							
	Усього	аудиторна					с.р.	Усього	аудиторна					с.р.	
		у тому числі							у тому числі						
		л	сем	пр	лаб	інд			л	сем	пр	лаб	інд		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Модуль 1															
Змістовий модуль 1. Основи теорії прав людини та верховенства права															
Тема 1. Вступ до теорії права. Основні поняття	8	2	-	1	-	-	5								**АР:** опитування **СР:** письмове завдання для самостійного опрацювання, огляд додаткової літератури
Тема 2. Основні права людини: походження та природа	7	1	-	1	-	-	5								**АР:** фронтальне опитування **СР:** письмове завдання для самостійного опрацювання
Тема 3. Права людини у конституційно-правовом у вимірі. Основи теорії верховенства права	8	1	-	2	-	-	5								**АР:** опитування **СР:** підготовка доповіді та/або презентації
Разом за змістовим модулем 1	**23**	**4**	**-**	**4**	**-**	**-**	**15**								
Змістовий модуль 2. Сфери та напрями забезпечення прав людини															
Тема 4. Політичні права людини. Основи теорії демократії	7	1	-	1	-	-	5								**АР:** опитування **СР:** письмове завдання для самост. опрацювання
Тема 5. Права людини у системі публічного адміністрування	7	1	-	1	-	-	5								**АР:** опитування **СР:** письмове завдання для самост. опрацювання
Тема 6. Захист прав людини у цивільних та сімейних відносинах	7	1	-	1	-	-	5								**АР:** опитування **СР:** письмове завдання для самост. опрацювання
Тема 7. Правове регулювання та захист прав споживачів	7	1	-	1	-	-	5								**АР:** робота в командах **СР:** письмове завдання для самост. опрацювання

Тема 8. Забезпечення прав людини в умовах війни. Основи гуманітарного права	9	2	-	2	-	-	5								**АР:** опитування **СР:** письмове завдання для самост. опрацювання
Разом за змістовим модулем 2	**37**	**6**	**-**	**6**	**-**	**-**	**25**								
Змістовний модуль 3 **Способи захисту прав людини. Правова культура**															
Тема 9. Способи та методи захисту прав людини	7	1	-	1	-	-	5								**АР:** опитування **СР:** письмове завдання для самост. опрацювання
Тема 10. Судовий захист прав та законних інтересів особи. Основи судоустрою України	8	2	-	1	-	-	5								**АР:** робота в командах **СР:** письмове завдання для самост. опрацювання
Тема 11. Міжнародно-правові засоби захисту прав людини	8	2	-	1	-	-	5								**АР:** опитування **СР:** письмове завдання для самост. опрацювання
Тема 12. Правосвідомість та правова культура	7	1	-	1	-	-	5								**АР:** опитування **СР:** письмове завдання для самост. опрацювання
Разом за змістовим модулем 3	**30**	**6**	**-**	**4**	**-**	**-**	**20**								
Усього годин	**90**	**16**	**-**	**14**	**-**	**-**	**60**								
ІНДЗ															ІНДЗ: реферат, доповідь, презентація
Усього годин	**90**	**16**	**-**	**14**	**-**	**-**	**60**								

4.2.2. Навчально-методична картка освітньої компоненти «Права людини та верховенство права в сучасних реаліях»

V семестр

Разом: 90 **год**, лекції – 16 год, практичні заняття – 14 год, самостійна робота – 60 год, підсумковий контроль – 2 год.

Модулі	**Змістовий модуль 1**			**Змістовий модуль 2**					**Змістовий модуль 3**			
Назва модуля	**Основи теорії прав людини та верховенства права**			**Сфери та напрями забезпечення прав людини**					**Способи захисту прав людини. Правова культура**			
Кількість балів за модуль	не більше 24			не більше 42					не більше 34			
Лекції	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Теми лекцій	Тема 1. Вступ до теорії права. Основні поняття	Тема 2. Основні права людини: походження та природа	Тема 3. Права людини у конституційно-правовому вимірі. Основи теорії верховенства права	Тема 4. Політичні права людини. Основи теорії демократії	Тема 5. Права людини у системі публічного адміністрування	Тема 6. Захист прав людини у цивільних та сімейних відносинах	Тема 7. Правове регулювання та захист прав споживачів	Тема 8. Забезпечення прав людини в умовах війни. Основи гуманітарного права	Тема 9. Способи та методи захисту прав людини	Тема 10. Судовий захист прав та законних інтересів особи. Основи судоустрою України	Тема 11. Міжнародно-правові засоби захисту прав людини	Тема 12. Правосвідомість та правова культура
Теми практичних занять	Тема 1. Вступ до теорії права. Основні поняття **8 балів**	**8 балів** Тема 2. Основні права людини: походження та природа	**8 балів** Тема 3. Права людини у конституційно-правовому вимірі. Основи теорії верховенства права	Тема 4. Політичні права людини. Основи теорії демократії **8 балів**	**8 балів** Тема 5. Права людини у системі публічного адміністрування	**8 балів** Тема 6. Захист прав людини у цивільних та сімейних відносинах	**8 балів** Тема 7. Правове регулювання та захист прав споживачів	**10 балів** Тема 8. Забезпечення прав людини в умовах війни. Основи гуманітарного права	Тема 9. Способи та методи захисту прав людини **8 балів**	Тема 10. Судовий захист прав та законних інтересів особи. Основи судоустрою України **10 балів**	Тема 11. Міжнародно-правові засоби захисту прав людини **8 балів**	Тема 12. Правосвідомість та правова культура **8 балів**
Теми семінарських занять	**-**	–	–	**-**	–	–	–	–	–	–	–	-
Теми лабораторних занять	-	–	–	**-**	–	–	–	–	–	–	–	-
Самостійна	**15 балів**											

робота												
ІНДЗ	**10 балів**											
у т.ч. додаткові курси за тематикою дисципліни (неформальна освіта)		5 балів за 1 курс, що підтверджено відповідним сертифікатом (загалом не більше 15 балів)										
Види поточного контролю		Модульна контрольна робота (5 балів)										
Підсумковий контроль		Залік/Не більше 30 балів. *- залік складається у випадку, коли здобувач освіти не набрав необхідну кількість балів для автоматичного заліку, або ж хоче підвищити свій бал.										

4.3. Форми організації занять

4.3.1. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	–	–

4.3.2. Теми практичних занять

№ з/п	**Змістовий модуль 1. Основи теорії прав людини та верховенства права** Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Вступ до теорії права. Основні поняття	1
2	Тема 2. Основні права людини: походження та природа	1
3	Тема 3. Права людини у конституційно-правовому вимірі. Основи теорії верховенства права	2
	Всього	**4**

4.3.2. Теми практичних занять

№ з/п	**Змістовий модуль 2 Сфери та напрями забезпечення прав людини** Назва теми	Кількість годин
4	Тема 4. Політичні права людини. Основи теорії демократії	1
5	Тема 5. Права людини у системі публічного адміністрування	1
6	Тема 6. Захист прав людини у цивільних та сімейних відносинах	1
7	Тема 7. Правове регулювання та захист прав споживачів	1
8	Тема 8. Забезпечення прав людини в умовах війни. Основи гуманітарного права	2
	Всього	**6**

4.3.2. Теми практичних занять

№ з/п	**Змістовий модуль 3 Способи захисту прав людини. Правова культура** Назва теми	Кількість годин
9	Тема 9. Способи та методи захисту прав людини	1
10	Тема 10. Судовий захист прав та законних інтересів особи. Основи судоустрою України	1
11	Тема 11. Міжнародно-правові засоби захисту прав людини	1
12	Тема 12. Правосвідомість та правова культура	1
	Всього	**4**

4.3.3. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин

1	–	–

Оцінка за теоретичний і практичний курс: шкала оцінювання національна та ECTS

Оцінка за 100-бальною системою		**Оцінка за національною шкалою**	**Оцінка за шкалою ECTS**	
54 – 60 та більше	*відмінно*	**5**	**A**	*відмінно*
45 – 53	*добре*	**4**	**BC**	*добре*
36 – 44	*задовільно*	**3**	**DE**	*задовільно*
21 – 35	*незадовільно*	**2**	**FX**	*незадовільно з можливістю повторного складання*
1 – 20		**2**	**F**	*незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни*

4.3.4. Індивідуальна навчально-дослідна робота
(навчальний проєкт)

Індивідуальна навчально-дослідна робота (ІНДР) є видом позааудиторної індивідуальної діяльності здобувача освіти, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної освітньої компоненти. Завершується виконання здобувачем освіти ІНДР прилюдним захистом навчального проєкту.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) з курсу – це вид науково-дослідної роботи здобувача освіти, яка містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної компетентності.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, семінарських, практичних та лабораторних занять і охоплює декілька тем або весь зміст навчального курсу.

Види ІНДЗ, вимоги до них та оцінювання:

- ✓ конспект із теми (модуля) за заданим планом (**2 бали**);
- ✓ конспект із теми (модуля) за планом, який здобувач освіти розробив самостійно (**3 бали**);
- ✓ анотація прочитаної додаткової літератури з курсу, бібліографічний опис, тематичні розвідки (**3 бали**);
- ✓ повідомлення з теми, рекомендованої викладачем (**2 бали**);
- ✓ повідомлення з теми (без рекомендації викладача): сучасні відкриття з теми, аналіз інформації, самостійні дослідження (**3 бали**);
- ✓ дослідження різноманітних питань з тематики освітньої компоненти у вигляді есе (**5 балів**);
- ✓ проходження додаткового(-их) курсу(-ів) (неформальна освіта) з тематики освітньої компоненти (5 балів за один, 10 – за всі);

  дослідження з тематики освітньої компоненти у вигляді реферату (охоплює весь зміст навчального курсу) – **10 балів**.

Орієнтовна структура ІНДЗ – дослідження у вигляді реферату: вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел.

Тематика ІНДЗ

1. Конституційний статус Верховної Ради України.
2. Конституційний статус Президента України.
3. Правове регулювання громадянства України.

4. Конституційний статус Конституційного Суду України.

5. Правовий статус політичних партій в Україні.

6. Правовий статус підприємства в Україні.

7. Правове регулювання реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

8. Правове регулювання визнання підприємства банкрутом.

9. Відповідальність за правопорушення у сфері господарювання.

10. Цивільне законодавство про особисті немайнові права фізичної особи.

11. Цивільне законодавство про позику, кредит, банківський вклад та банківський рахунок.

12. Цивільне законодавство про спадкове право.

13. Правове регулювання колективного договору.

14. Трудове законодавство про відпустки та їх види. Порядок надання щорічних відпусток.

15. Законодавство про порядок вирішення колективних трудових спорів.

16. Правове регулювання пенсійного забезпечення в Україні. Пенсії за віком.

17. Правове регулювання державної допомоги сім'ям з дітьми.

18. Правовий статус фермерського господарства.

19. Правове становище кооперативу.

20. Правове регулювання оренди землі.

21. Земельне законодавство про склад та цільове призначення земель України.

22. Правове регулювання управління в галузі використання та охорони земель.

23. Земельне законодавство про права на землю.

24. Правове регулювання набуття та реалізації земельних ділянок.

25. Сімейне законодавство про шлюб, права та обов'язки подружжя.

26. Правове регулювання влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.

27. Сімейний кодекс України про права та обов'язки матері, батька і дитини.

28. Особа, яка підлягає кримінальній відповідальності (суб'єкт злочину).

29. Кримінальна відповідальність за службові злочини.

30. Процесуальний статус потерпілого та підозрюваного, їх права та обов'язки.

Додаткові курси в рамках ІНДЗ

1.«Права людини в дії» — vumonline.ua, безкоштовний курс українською про основи міжнародних стандартів прав людини та практичні кейси їх застосування.

2.«Права людини для держслужбовців» — prometheus.org.ua, курс для державних службовців про принципи прав людини, гендерну рівність та недискримінацію.

3.«Інтернет та цифрові права людини» — vumonline.ua, курс українською про цифрові права та механізми їх захисту в онлайн-середовищі.

4.«Захист прав у Європейському суді з прав людини» — nlu.edu.ua, практичний курс від НЮУ ім. Ярослава Мудрого про подання заяв до ЄСПЛ та захист прав людини.

5.HELP — онлайн-курси Ради Європи — rm.coe.int, каталог безкоштовних курсів для юристів і правників з різних аспектів європейських стандартів прав людини.

6.«Права людини в освітньому просторі» — study.ed-era.com, курс українською для освітян про дотримання та захист прав людини в освітньому середовищі.

7.Amnesty International Human Rights Academy — amnesty.org, серія міжнародних онлайн-курсів про права людини з можливістю отримати сертифікат.

8.Free Human Rights E-Course — humanrights.com, безкоштовний курс про Загальну декларацію прав людини та основні права.

9.Youth for Human Rights Online Course — youthforhumanrights.org, курс для молоді про права людини та їх захист у повсякденному житті.

10.Human Rights and the Law (OpenLearn) — open.edu, англомовний курс про Європейську конвенцію з прав людини та її вплив на правові системи.

11.UNITAR – Human Rights and the Environment — unitar.org, короткий міжнародний курс про взаємозв’язок прав людини та екології з сертифікатом ООН.

12.Coursera: Human Rights Courses — coursera.org, добірка курсів від провідних університетів світу про права людини, демократію та сучасні виклики.

Критерії оцінювання ІНДЗ

(дослідження у вигляді реферату)

№ з/п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1.	Обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань та визначення методів дослідження	1 бали

2.	Складання плану реферату	1 бали
3.	Критичний аналіз суті та змісту першоджерел. Виклад фактів, ідей, результатів досліджень у логічній послідовності. Аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденцій подальшого розвитку даного питання	3 балів
4.	Дотримання правил реферування наукових публікацій	1 бали
5.	Доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв'язання проблеми, визначення перспектив дослідження	3 бали
6.	Дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи (титульний аркуш, план, вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел, посилання	1 бали
	Разом	**10 балів**

4.3.6. Теми самостійної роботи здобувачів освіти

№ з/п	**Змістовий модуль 1. Основи теорії прав людини та верховенства права**	Кількість годин
	Назва теми	
1	Тема 1. Вступ до теорії права. Основні поняття	5
2	Тема 2. Основні права людини: походження та природа	5
3	Тема 3. Права людини у конституційно-правовому вимірі. Основи теорії верховенства права	5
	Всього	**15**

№ з/п	**Змістовий модуль 2 Сфери та напрями забезпечення прав людини**	Кількість годин
	Назва теми	
4	Тема 4. Політичні права людини. Основи теорії демократії	5
5	Тема 5. Права людини у системі публічного адміністрування	5
6	Тема 6. Захист прав людини у цивільних та сімейних відносинах	5
7	Тема 7. Правове регулювання та захист прав споживачів	5
8	Тема 8. Забезпечення прав людини в умовах війни. Основи гуманітарного права	5
	Всього	**25**

№ з/п	**Змістовий модуль 3 Способи захисту прав людини. Правова культура**	Кількість годин
	Назва теми	
9	Тема 9. Способи та методи захисту прав людини	5
10	Тема 10. Судовий захист прав та законних інтересів особи. Основи	5

	судоустрою України	
11	Тема 11. Міжнародно-правові засоби захисту прав людини	5
12	Тема 12. Правосвідомість та правова культура	5
	Всього	**20**

КАРТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

Змістовий модуль та теми курсу	Академічний контроль	Бали	Термін виконання (тижні)
Змістовий модуль 1. Основи теорії прав людини та верховенства права V семестр			
Тема 1. Вступ до теорії права. Основні поняття	Опитування, письмове завдання для самостійного опрацювання, огляд додаткової літератури	8	I
Тема 2. Основні права людини: походження та природа	Фронтальне опитування, письмове завдання для самостійного опрацювання	8	II
Тема 3. Права людини у конституційно-правовому вимірі. Основи теорії верховенства права	Опитування, підготовка доповіді та/або презентації	8	III
Всього: 15 год	*Всього: 24 бали*		
Змістовий модуль 2. Сфери та напрями забезпечення прав людини V семестр			
Тема 4. Політичні права людини. Основи теорії демократії	Робота в командах, письмове завдання для самостійного опрацювання	8	IV
Тема 5. Права людини у системі публічного адміністрування	Опитування, письмове завдання для самостійного опрацювання	8	V
Тема 6. Захист прав людини у цивільних та сімейних відносинах	Опитування, письмове завдання для самостійного опрацювання, огляд додаткової літератури	8	VI
Тема 7. Правове регулювання та захист прав споживачів	Фронтальне опитування, письмове завдання для самостійного опрацювання	8	VII
Тема 8. Забезпечення прав людини в умовах війни. Основи гуманітарного права.	Опитування, підготовка доповіді та/або презентації	10	VIII
Всього: 25 год	*Всього: 42 бали*		
Змістовий модуль 3. Способи захисту прав людини. Правова культура V семестр			
Тема 9. Способи та методи захисту прав людини	Робота в командах, письмове завдання для самостійного опрацювання	8	IX-X
Тема 10. Судовий захист прав та законних інтересів особи. Основи судоустрою України	Опитування, письмове завдання для самостійного опрацювання	10	XI-XII
Тема 11. Міжнародно-правові засоби захисту прав людини	Опитування, письмове завдання для самостійного опрацювання, огляд додаткової літератури	8	XII-XIII
Тема 12. Правосвідомість та правова культура	Фронтальне опитування, письмове завдання для самостійного опрацювання	8	XIII-XV
Всього: 20 год.	*Всього: 34 бали*		

5. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

5.1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1. За джерелом інформації:

– *словесні:* лекція (традиційна, проблемна тощо) із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій (презентація PowerPoint), семінари, пояснення, розповідь, бесіда;

– *наочні:* спостереження, ілюстрація, демонстрація;

– *практичні:* вправи.

2. За логікою передачі і сприйняття навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3. За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

4. За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів з книгою; виконання індивідуальних навчальних проєктів.

Методи викладання навчального матеріалу визначаються викладачем в залежності від виду занять, змісту теми, цілей і завдань, можливостей студентів та часом, відведеним для вивчення теми.

В ході лекцій використовуються наступні методи:

- пояснювально-ілюстративна лекція включає усний виклад навчального матеріалу з ілюстрацією таблиць, слайдів, роздаткового матеріалу, з використанням ТЗН.

- лекція з елементами бесіди, яка включає усний виклад навчального матеріалу, великого за обсягом, складного за логічною побудовою у якому застосовується питально-відповідальний метод навчання з використанням ілюстративного матеріалу.

- проблемна лекція спрямована на розвиток логічного мислення студентів, коли при читанні лекції перед студентами формулюється проблема для самостійного осмислення того, що далі розкривається викладачем; у ході лекції студентам може видаватися надрукований роздавальний матеріал або здійснюватися показ таблиць, слайдів, які допомагають студентам у вирішенні поставленої проблеми.

В ході практичних занять застосовуються наступні методи:

- практичне заняття організовується у формі доповідей і обговорень. Увага студентів зосереджена висвітленні матеріалу з наданням інформації про нові наукові розробки.

- репродуктивний метод застосовується при проведенні підсумкового заняття з змістового модуля з використанням тестового контролю у ІКЦ.

5.2. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

Методи стимулювання інтересу до навчання: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

Під час викладання освітньої компоненти **«Права людини та верховенство права в сучасних реаліях»** застосовуються наступні методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів:

1. Метод створення ситуації новизни навчального матеріалу – надання нових фактів та самостійний їх пошук створює відчуття збагачення знаннями спонукає студентів до самовдосконалення.

2 Метод опори на життєвий досвід студентів – використання викладачем у навчальному процесі життєвого досвіду студентів – фактів, явищ, які вони спостерігали в житті, або в яких самі брали участь.

3.Метод емоційно-морального стимулювання – включення у зміст навчання моральних ситуацій прикладів з життя.

4.Метод зацікавлення – реалізується за допомогою цікавих прикладів, парадоксальних фактів (цікаві аналогії, проблемні запитання, досліди).

5.Метод емоційного сплеску та заохочення – підтримка, підбадьорювання, заохочення; педагог має демонструвати своє прагнення допомогти студенту, бути впевненим у його силах та здібностях.

6.Метод пізнавальних ігор:

-*ділова гра* – діалог на професійному рівні, в якому відбуваються зіткнення різних думок, пропозицій, і взаємна критика гіпотез. Їх обґрунтування, що призводить до появи нових знань і уявлень;

-*рольова гра* – імпровізоване розігрування заданої ситуації;

- *інтерактивна гра* – метод навчання, заснований на досвіді, отриманому в результаті спеціально організованої соціальної взаємодії учасників з метою зміни індивідуальної моделі поведінки;

- *симуляція* – метод навчання, який моделює обмежені в часі, конкретні життєві ситуації, результат яких залежить від поведінки учасників процесу взаємодії.

5.3. Інклюзивні методи навчання

1. Методи формування свідомості: бесіда, диспут, лекція, приклад, пояснення, переконання.

2. Метод організації діяльності та формування суспільної поведінки особистості: вправи, привчання, виховні ситуації, приклад.

3. Методи мотивації та стимулювання: вимога, громадська думка. Вважаємо, що неприпустимо застосовувати в інклюзивному вихованні методи емоційного стимулювання – змагання, заохочення, переконання.

4. Метод самовиховання: самопізнання, самооцінювання, саморегуляція.

5. Методи соціально-психологічної допомоги: психологічне консультування, аутотренінг, стимуляційні ігри.

6. Спеціальні методи: патронат, супровід, тренінг, медіація.

7. Спеціальні методи педагогічної корекції, які варто використовувати для цілеспрямованого виправлення поведінки або інших порушень, викликаних спільною причиною. До спеціальних методів корекційної роботи належать: суб'єктивно-прагматичний метод, метод заміщення, метод «вибуху», метод природних наслідків і трудовий метод.

Методика навчання (як система) – організований набір методів, прийомів, засобів і форм навчання, який використовується для досягнення освітніх цілей.

Методика є структурованим застосуванням методів – організоване використання різних методів і прийомів, яке обумовлено специфікою освітнього процесу або діяльності. Вона описує як саме, в якій послідовності і в яких умовах застосовуються певні методи для досягнення результату.

- Методика навчання може включати в себе різні методи, стратегії, підходи, засоби навчання (аудіовізуальні матеріали, інтернет-ресурси, дидактичні ігри тощо) і системи організації роботи (до прикладу: поетапне вивчення лексики, розвиток навичок письмового та усного мовлення).
- Методика викладання навчальної освітньої компоненти — вибір викладачем та застосування методів для ефективного засвоєння матеріалу здобувачами освіти.

Методика навчання для здобувачів освіти з порушеннями здоров'я має важливі відмінності, які враховують індивідуальні потреби кожного типу порушень і передбачає модифікацію форм роботи та типів завдань для таких здобувачів освіти.

Кожен тип інвалідності має свої специфічні потреби, і тому підхід до навчання має бути адаптованим, щоб забезпечити максимальну ефективність для здобувачів освіти. Враховуючи різні види порушень (порушення слуху, зору, рухової активності, когнітивні порушення тощо), методика вивчення буде різною. Використання адаптованих технологій, інклюзивних методів та індивідуальних підходів дозволяє забезпечити ефективне навчання для всіх здобувачів освіти, незалежно від типу інвалідності.

Методика навчання для здобувачів освіти з порушеннями слуху

Для здобувачів освіти з порушеннями слуху основним викликом є відсутність або обмеження слухового сприйняття, що може ускладнити процес вивчення мови через усне спілкування та аудіоматеріали. Адаптованими методиками є:

Жестова мова: Якщо здобувач освіти має порушення слуху та використовує жестову мову як основний засіб комунікації, то вивчення освітньої компоненти проводиться через переклад на жестову мову (із залученням відповідного спеціаліста чи фрагментів відео із дублюючим перекладом на жестову мову), зокрема для усного компоненту. Програми з навчання для таких здобувачів освіти можуть включати використання перекладачів жестової мови під час лекцій.

Субтитри: Всі відеоматеріали, які використовуються на заняттях (фільми, навчальні відео), мають субтитри, що дозволяє здобувачам освіти з порушеннями слуху ознайомлюватися з мовними структурами та словником.

Адаптовані навчальні матеріали: Використання візуальних методів, таких як ілюстрації, діаграми, картки з лексикою, допомагає краще засвоювати матеріал. Також створюються текстові файли або аудіоматеріали з субтитрами для покращення розуміння контексту.

Практика усного мовлення через письмове спілкування: Оскільки здобувачі освіти не чують мовлення, замість усної практики для такої категорії здобувачів освіти фокусується увага на письмових завданнях, інтерактивних тестах і вправах, що включають роботу з текстами (письмові відповіді, розпізнавання лексики та граматики через текст).

Методика навчання для здобувачів освіти з порушеннями зору

У здобувачів освіти з порушеннями зору основною проблемою є труднощі з візуальним сприйняттям інформації, тому методика навчання адаптована до аудіо- та тактильних матеріалів.

Технології для читання з екрану: Використання програм для читання з екрану, таких як JAWS або NVDA, дозволяє здобувачам освіти з порушеннями зору слухати текстовий матеріал. Це забезпечує доступ до електронних підручників, презентацій та інших навчальних ресурсів.

Адаптація навчальних матеріалів: Усі текстові матеріали надаються у форматі для читання з екрану або у шрифті Брайля. Це дає можливість здобувачам освіти не тільки читати, але й активно працювати з навчальними матеріалами.

Озвучення текстів: Використання спеціальних додатків для озвучування текстів або аудіокниг допомагає здобувачам освіти вивчати нові слова та фрази на слух, а також слухати приклади правильного вимовляння.

Аудіовізуальні завдання: Для таких здобувачів освіти використовуються аудіовправи, зокрема з вимови та слухової практики. Це дозволяє розвивати навички аудіювання та вимови, хоча й без візуального сприйняття.

Інтерактивні вправи на слух: Заняття включають завдання, орієнтовані на слухове сприйняття мови (завдання на розпізнавання вимови, на відмінності в інтонації, акценті тощо).

Методика навчання для здобувачів освіти з порушеннями опорно-рухового апарату

Здобувачі освіти з порушеннями опорно-рухового апарату, як правило, мають фізичні обмеження, які можуть вплинути на їхню здатність використовувати традиційні навчальні засоби, але їхні когнітивні та мовні навички, як правило, не порушені. З цією метою освітній процес відповідно адаптований для зручності та доступності.

Онлайн-навчання та доступ до цифрових матеріалів: Онлайн платформи дозволяють здобувачам освіти з порушеннями опорно-рухового апарату навчатися без необхідності фізичного перебування в аудиторії, а також допомагають уникнути труднощів із переміщенням.

Інтерфейси з підтримкою доступу: Використання програмного забезпечення та навчальних платформ, що підтримують голосові команди або дають можливість здійснювати навчання за допомогою спеціальних пристроїв для вводу (як-от пристрої для управління комп’ютером через рухи очей чи голови).

Адаптація завдань для письмових відповідей: Враховуючи фізичні обмеження, здобувачі освіти можуть використовувати голосові помічники для виконання завдань або адаптовані клавіатури та інші технології для зручного введення тексту. Також враховується обсяг письмових завдань та швидкість проходження онлайн тестів, написання підсумкових робіт.

Методика навчання для здобувачів освіти з когнітивними порушеннями

Когнітивні порушення можуть включати труднощі з пам'яттю, увагою, сприйняттям інформації. Здобувачі освіти з такими порушеннями потребують адаптованих методик навчання, щоб забезпечити доступність матеріалу та поступове засвоєння нової інформації.

Розбиття матеріалу на малі блоки: Заняття структуруються (матеріал поділяється на малі частини), що дозволяє легше засвоювати інформацію та допомагає зберігати увагу на кожному етапі навчання.

Часті повторення та практичні вправи: Регулярне повторення пройденого матеріалу, використовуючи ігрові методи чи інші інтерактивні вправи.

Візуальні допоміжні засоби: Використання карток із лексикою, діаграм, малюнків допомагає здобувачам освіти з когнітивними порушеннями краще засвоювати мову.

Мультисенсорні підходи: Для здобувачів освіти з когнітивними порушеннями використовуються різні сенсорні канали (слух, зір, дотик), щоб стимулювати запам'ятовування та розуміння.

Методика навчання для здобувачів освіти із психічними порушеннями

Психічні порушення можуть включати депресії, тривожні розлади, посттравматичний стресовий синдром тощо, які можуть негативно впливати на здатність до концентрації, мотивацію та емоційний стан під час навчання.

Індивідуальний підхід: здобувачі освіти з психічними порушеннями потребують більш гнучкого підходу, наприклад, менших навантажень, частих перерв або персоналізованих уроків.

Підтримка в навчанні через терапевтичні методи: Залучення психологів або консультантів до освітнього процесу допомагає здобувачам освіти подолати емоційні труднощі.

Створення безпечного та підтримуючого середовища: Створення атмосфери довіри та підтримки, де здобувач освіти може вільно звернутися за допомогою або адаптувати темп навчання до своїх потреб.

6. СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Освітній компонент оцінюється за модульно-рейтинговою системою. Вона складається з трьох модулів.

Результати навчальної діяльності здобувачів освіти оцінюються за 100-бальною шкалою в кожному семестрі окремо.

За результатами поточного, модульного та семестрового контролів виставляється підсумкова оцінка за 100-бальною шкалою, національною шкалою та шкалою ECTS.

Модульний контроль: кількість балів, які необхідні для отримання відповідної оцінки за кожен змістовий модуль упродовж семестру.

Семестровий (підсумковий) контроль: виставлення семестрової оцінки здобувачам освіти, які опрацювали теоретичні теми, практично засвоїли їх і мають позитивні результати, набрали необхідну кількість балів.

Загальні критерії оцінювання успішності здобувачів освіти, які отримали за 4-бальною шкалою оцінки «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно», подано в таблиці нижче.

Кожний модуль включає бали за поточну роботу здобувача освіти на семінарських, практичних, лабораторних заняттях, виконання самостійної роботи, індивідуальну роботу, модульну контрольну роботу.

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в режимі комп’ютерної діагностики або з використанням роздрукованих завдань.

Реферативні дослідження та есе, які виконує здобувач освіти за визначеною тематикою, обговорюються та захищаються на семінарських заняттях.

Модульний контроль знань здобувачів освіти здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- своєчасність виконання навчальних завдань;
- повний обсяг їх виконання;
- якість виконання навчальних завдань;
- самостійність виконання;
- творчий підхід у виконанні завдань;
- ініціативність у навчальній діяльності.

6.1. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти

Оцінка	Критерії оцінювання
«відмінно»	Ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності в розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
«добре»	Ставиться за вияв здобувачем освіти повних, систематичних знань із освітньої компоненти, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань. Але у відповіді здобувача освіти наявні незначні помилки.
«задовільно»	Ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхневу обізнаність із основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою. Можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але здобувач освіти спроможний усунути їх із допомогою викладача.
«незадовільно»	Виставляється здобувачу освіти, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхнева, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться здобувачеві освіти, який неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення закладу освіти без повторного навчання за програмою відповідної освітньої компоненти.

Загальна оцінка з освітньої компоненти: шкала оцінювання національна та ECTS

Оцінка за 100-бальною системою		**Оцінка за національною шкалою**		**Оцінка за шкалою ECTS**	
		екзамен	**залік**		
90 – 100	*відмінно*	**5**	*зараховано*	*A*	*відмінно*
82 – 89	*добре*	**4**		**B**	*добре (дуже добре)*
75 – 81	*добре*	**4**		**C**	*добре*
64 – 74	*задовільно*	**3**		**D**	*задовільно*
60 – 63	*задовільно*	**3**		**E**	*задовільно (достатньо)*
35 – 59	*незадовільно*	**2**	*не зараховано*	**FX**	*незадовільно з можливістю повторного складання*
1 – 34	*незадовільно*	**2**		**F**	*незадовільно з обов'язковим повторним вивченням освітньої компоненти*

6.2. Система оцінювання роботи здобувачів освіти упродовж семестру

Вид діяльності здобувача освіти	Максимальна кількість балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3	
		кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів
І. Обов'язкові							
1.1. Відвідування лекцій	1						
1.2. Відвідування семінарських і практичних занять	1						
1.3. Робота на семінарському і практичному занятті	10						
1.4. Лабораторна робота (в тому числі допуск, виконання, захист)	10						
1.5. Виконання завдань для самостійної роботи	10						
1.6. Виконання модульної роботи	25						
1.7. Виконання індивідуальних завдань (ІНДЗ)	10						
Разом		-		-		-	
Максимальна кількість балів за обов'язкові види роботи: 50							
ІІ. Вибіркові							
Виконання завдань для самостійного опрацювання							
2.1. Складання ситуаційних завдань із різних тем курсу	5						
2.2. Огляд літератури з конкретної тематики	5						
2.3. Складання ділової гри з конкретним прикладним матеріалом з будь-якої теми курсу	5						
2.4. Підготовка наукової статті з будь-якої теми курсу	10						
2.5. Участь у науковій студентській конференції	5						
2.6. Дослідження українського чи закордонного досвіду	5						
Разом		-		-		-	
Максимальна кількість балів за вибіркові види роботи: 10							
Всього балів за теоретичний і практичний курс: 60							

7. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ

1. Поняття прав і свобод людини. Права людини – найвища соціальна цінність.

2. Повага до прав людини, їх забезпечення – головний обов'язок держави. Природа, невід'ємність та невідчужуваність прав людини.

3. Міжнародні та національні стандарти прав і свобод людини:

- Міжнародний білль про права людини;
- Рішення Європейського суду з прав людини;

4. Розділ ІІ Конституції України. Класифікація прав і свобод людини за Конституцією України.

5. Рівноцінність особистих, політичних, економічних, соціальних, культурних, сімейних та колективних прав. Взаємозв'язок між повагою прав людини й ефективною державною політикою.

6. Права людини – засіб контролю влади.

7. Принципи обмеження держави межами свободи людини.

8. Природа права людини на життя.

9. Зміст права людини на повагу до її гідності.

10. Міжнародні та національний аспекти права людини на життя та на повагу до її гідності.

11. Зобов'язання держави щодо забезпечення права людини на життя.

12. Невід'ємність права на життя; заборона свавільного позбавлення життя; право на позбавлення життя внаслідок неминучої потреби застосувати силу.

13. Зобов'язання держави щодо забезпечення заборони катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання.

14. Проблемні питання, пов'язані з правом людини на життя.

15. Природа права людини на свободу та особисту недоторканість.

16. Зміст права людини на приватність.

17. Міжнародні та національний аспекти права людини на свободу та особисту недоторканість і приватність.

18. Зобов'язання держави щодо забезпечення прав затриманого.

19. Зобов'язання держави щодо забезпечення права людини на приватність.

20. Недоторканність житла.

21. Таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, невтручання в особисте і сімейне життя.

22. Природа права громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації.

23. Міжнародні та національний аспекти права громадян на мирні, беззбройні збори, мітинги, походи і демонстрації.

24. Зобов'язання держави щодо забезпечення права громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації.

25. Проблемні питання, пов’язані з правом громадян на мирні, беззбройні збори, мітинги, походи і демонстрації.

26. Природне право як основа виникнення прав людини. Покоління прав людини.

27. Поняття прав та свобод людини і громадянина. Громадянське суспільство.

28 Основні права та свободи людини та громадянина, що закріплені в Конституції України.

29. Поняття та сутність громадянства України. Особливості правового статусу іноземців, осіб без громадянства, біженців.

30. Міжнародні стандарти та механізми у сфері захисту прав людини.

31. Національні стандарти та механізми захисту прав людини.

32. Обов’язки держави в сфері захисту прав людини.

33. Забезпечення прав та свобод людини в діяльності правоохоронних органів України.

34. Гарантії дотримання прав людини в діяльності органів державної влади.

35. Поняття, зміст та особливості права на життя, повагу до гідності, свободу та особисту недоторканість.

36. Право на недоторканність житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Заборона втручання в особисте сімейне життя.

37. Забезпечення права громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації.

38. Правова допомога і можливості правового захисту особи в Україні.

39. Поняття катування, жорстокого та нелюдського або такого, що принижує гідність поводження.

40. Національні та міжнародні стандарти в галузі свободи від катувань. Мінімальний рівень жорстокості.

41. Особливості та способи захисту прав людини під час війни.

42. Поняття міжнародного гуманітарного права. Сфера дії.

43. Міжнародні організації, як суб’єкти захисту прав людини під час збройних конфліктів.

44. Право людини на мир та безпеку. Сфера дії та способи захисту.

45. Поняття прав споживачів. Способи та форми їх захисту.

Розподіл балів, які отримують здобувачі освіти на заліку

Поточне тестування та самостійна робота												Сума	*Залік**
Змістовий модуль №1			Змістовий модуль №2					Змістовий модуль № 3					
Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	Т6	Т7	Т8	Т9	Т10	Т11	Т12	не більше 100	Не більше 30
8	8	8	8	8	8	8	10	8	10	8	8		

Т1, Т2 ... Т12 – теми змістових модулів.

*- залік складається у випадку, коли здобувач освіти не набрав необхідну кількість балів для автоматичного заліку, або ж хоче підвищити свій бал.

Оцінка за залік: шкала оцінювання національна та ECTS

Оцінка за 100-бальною системою		**Оцінка за національною шкалою**	**Оцінка за шкалою ECTS**	
25 – 30 та більше	відмінно	5	A	відмінно
20 – 24	добре	4	BC	добре
15 – 19	задовільно	3	DE	задовільно
0 – 14	незадовільно	2	FX	незадовільно з можливістю повторного виконання

Шкала оцінювання результатів навчання:

Оцінка за 100-бальною системою		**Оцінка за національною шкалою**		**Оцінка за шкалою ECTS**	
		екзамен	**залік**		
90 – 100	*відмінно*	**5**	*зараховано*	*A*	*відмінно*
82 – 89	*добре*	**4**		**B**	*добре (дуже добре)*
75 – 81	*добре*	**4**		**C**	*добре*
64 – 74	*задовільно*	**3**		**D**	*задовільно*
60 – 63	*задовільно*	**3**		**E**	*задовільно (достатньо)*
35 – 59	*незадовільно*	**2**	*не зараховано*	**FX**	*незадовільно з можливістю повторного складання*
1 – 34	*незадовільно*	**2**		**F**	*незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни*

БІЛЕТИ ДО ЗАЛІКУ

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Вінницький соціально-економічний інститут
Кафедра бізнесу і права

Освітній ступінь: бакалавр
Спеціальність: І7 Фізична терапія та реабілітація
Семестр: 5, осінній
Освітній компонент: «Права людини та верховенство права в сучасних реаліях»

БІЛЕТ № 1

1. Основні права та свободи людини та громадянина, що закріплені в Конституції України.
2. Поняття та сутність громадянства України. Особливості правового статусу іноземців, осіб без громадянства, біженців.
3. Міжнародні стандарти та механізми у сфері захисту прав людини.

Затверджено на засіданні кафедри бізнесу і права
Протокол №1 від «28» серпня 2026 року.

Завідувач кафедри _____ (підпис) В.В. Давиденко

Екзаменатори _____ (підпис) В.А. Пригоцький, О.М. Олійник

Оцінка за залік: шкала оцінювання національна та ECTS

Оцінка за 100-бальною системою		**Оцінка за національною шкалою**	**Оцінка за шкалою ECTS**	
25 – 30 та більше	відмінно	5	A	відмінно
20 – 24	добре	4	BC	добре
15 – 19	задовільно	3	DE	задовільно
0 – 14	незадовільно	2	FX	незадовільно з можливістю повторного виконання

8. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Навчальні посібники з дисципліни.
2. Лекційний матеріал.
3. Методичні розробки до практичних занять.
4. Методичні розробки до виконання самостійної роботи здобувачів освіти.
5. Ілюстративні матеріали.
6. Питання до заліку.

8.1. Навчально-методичні аудіо- і відеоматеріали, у т.ч. для здобувачів освіти з інвалідністю

1. Що таке права людини? (освітнє відео): https://www.youtube.com/watch?v=R4v0a9Z3YJw
2. Європейська конвенція з прав людини простими словами: https://www.youtube.com/watch?v=JbUQv8RX7Jc
3. Права людини в Україні: основи та практика: https://www.youtube.com/watch?v=TmAqhZV3Nr0
4. Недискримінація та рівність: https://www.youtube.com/watch?v=8bp5S-gtnJo
5. Інклюзія та права осіб з інвалідністю (ЮНІСЕФ): https://www.youtube.com/watch?v=YNVvfSbpu1g
6. Верховенство права: пояснення: https://www.youtube.com/watch?v=KDX1VhQ5Zf4
7. Права людини в освіті (лекція): https://www.youtube.com/watch?v=tK7E9ZRM8Ks
8. Захист прав людей з інвалідністю (Омбудсман): https://www.youtube.com/watch?v=pMNw7qfB8bY
9. Механізми захисту прав людини в ЄСПЛ: https://www.youtube.com/watch?v=HW2hJ4K7QdU
10. Інклюзивна освіта та доступність: https://www.youtube.com/watch?v=5VQzXHpIGhA

Для інклюзивного навчання:

- методики диференційованого підходу до процесу навчання й оцінювання знань, умінь і здібностей студентів з інвалідністю;
- дистанційні програми навчання для студентів із проблемами слуху і порушеннями опорно-рухового апарату.
- спеціалізовані комп'ютерні програми для навчання осіб з інвалідністю;
- забезпечення осіб із проблемами зору спеціальною літературою: книгами, підручниками, навчальними посібниками, журналами, надрукованими шрифтом Брайля та укрупненим шрифтом, і звуковими комп'ютерними програмами;

- наявність аудіовізуальних засобів навчання, спеціальної навчально-методичної літератури в електронному, друкованому, аудіовізуальному форматах для осіб з інвалідністю;

- дидактичні матеріали та засоби навчання осіб з інвалідністю для дистанційної та відкритої форм навчання.

8.2. Глосарій
(термінологічний словник)

Адміністративна відповідальність – різновид адміністративного примусу, вид юридичної відповідальності, яка виражається в застосуванні уповноваженими державними органами або посадовими особами покарань, встановлених матеріальними нормами адміністративного права, до осіб, які вчинили адміністративне правопорушення.

Адміністративна дієздатність – встановлена нормами адміністративного права здатність суб'єкта своїми діями самостійно здобувати, створювати і здійснювати для себе юридичні обов'язки, реалізовувати їх у рамках конкретних адміністративно-правових відносин і нести за них відповідальність.

Адміністративна правоздатність – встановлена в законі і під охороною держави можливість суб'єкта вступати в адміністративно-правові відносини. Вона визначає ті юридичні права і обов'язки у сфері державного управління, якими може володіти суб'єкт, котрий має можливість вступати в різного роду адміністративно-правові відносини.

Адміністративна правосуб'єктність – володіння особою можливостями участі в правових відносинах державного управління і можливості реалізації їх власними діями. За змістом це поняття складається з понять адміністративної правоздатності та адміністративної дієздатності.

Адміністративне покарання – встановлена державою міра відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, що застосовується з метою запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами.

Адміністративне право – система правових норм, сукупність яких регулює суспільні відносини у сфері державного управління, що складаються в процесі організації і реалізації виконавчої влади.

Адміністративне правопорушення – протиправне, винне діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатної особи, за яке КУпАП чи законами України встановлена адміністративна відповідальність.

Адміністративно-правові відносини – суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права.

Адміністративно-правові норми – встановлені державою правила поведінки, які регулюють відносини у сфері державного управління, а також відносини управлінського характеру, що виникають у процесі державної діяльності.

Акт застосування права (правозастосовний акт) – підзаконний, владний, індивідуально-визначений акт, який приймається компетентним органом державної влади або посадовою особою в конкретній юридичній справі, в якій визначаються права та обов'язки сторін, встановлюється міра юридичної відповідальності винної особи.

Акцепт – у цивільному праві – повна і беззастережна згода із пропозицією укласти договір (оферту).

Банківська гарантія – в цивільному праві – спосіб забезпечення зобов'язання, при якому банк дає на прохання іншої особи письмове зобов'язання сплатити її кредитору певну грошову суму при представленні кредитором письмової вимоги про її сплату.

Бездіяльність – пасивна форма протиправного діяння, що представляє собою припинення дій, які особа зобов'язана вчинити згідно припису закону, посадової інструкції, покладених на неї службових або трудових функцій, укладеного цивільного договору (ненадання лікарем необхідної медичної допомоги хворому, невжиття заходів співробітником правоохоронного органу до припинення вчинення злочину, пасивність співробітника приватного охоронного підприємства при здійсненні крадіжки з об'єкту, який він охороняє і т.п.).

Безпосередній об'єкт правопорушень – конкретні персоніфіковані відносини або окремі соціальні цінності даної фізичної або юридичної особи, а саме відносини з приводу її прав і свобод, власності, трудової, службової або правоохоронної та іншої діяльності.

Біженець – особа, що не має громадянства України, яка прибула або має намір прибути на територію України в силу вимушених обставин, внаслідок насильства або переслідування за ознакою расової чи національної приналежності, віросповідання, мови, приналежності до певної соціальної групи або політичних переконань.

Бюджет – основний фінансовий план відповідної території, який затверджується у формі закону або у формі рішення представницького органу місцевого самоврядування.

Бюджетна система – заснована на економічних відносинах і державному устрої, регульована нормами права, сукупність бюджету, місцевих бюджетів та бюджетів державних позабюджетних фондів.

Бюджетне право – основна підгалузь фінансового права, сукупність фінансово-правових норм, що регулюють відносини з приводу бюджетного устрою, бюджетного процесу, а також відносини, що виникають у зв'язку з установленням витрат і доходів і розподілом їх між бюджетами різних рівнів бюджетної системи.

Бюджетний процес – регламентована нормами права діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування та учасників бюджетного процесу по складанню і розгляду проєктів бюджету, проєктів бюджетів державних позабюджетних фондів, затвердження та виконання бюджетів та позабюджетних фондів, контролю за їх виконанням, здійснення бюджетного обліку, складання, зовнішньої перевірки, розгляду та затвердження бюджетної звітності.

Валютний контроль – комплекс нормативно закріплених адміністративних (правозастосовних) і організаційних заходів, що здійснюються спеціально уповноваженими державними органами або іншими організаціями і спрямованих на реалізацію порядку здійснення валютних операцій і операцій у частині валютних обмежень, а також заходів із виявлення, попередження та припинення порушень цього порядку.

Валютні обмеження – різного роду нормативно закріплені обмеження прав резидентів і нерезидентів (у формі заборони або обмеження) при здійсненні ними валютних операцій на території держави і (або) прав резидентів при здійсненні ними валютних операцій за кордоном (із юридичної точки зору саме валютним обмеженням належить домінуюча роль у валютному регулюванні).

Валютні цінності – готівкові та безготівкові гроші іноземних держав, а також номіновані в іноземній валюті цінні папери.

Вето – відхилення главою держави прийнятого парламентом.

Вибори – одна з вищих форм прямої демократії; процедура наділення владними повноваженнями одноосібних і (або) колегіальних державних органів, виходячи з політичних (або особистих) переваг населення (виборців).

Виборча система (у вузькому сенсі) – методика, способи визначення результатів виборів, розподілу виборних посад між кандидатами в результаті голосування. Застосовуються всі три відомих світовому правопорядку типу виборчих систем – мажоритарна (наприклад, на президентських, місцевих виборах), пропорційна (наприклад, на виборах депутатів) і змішана (наприклад, на виборах у законодавчі органи).

Виконавець – у кримінальному праві – особа, яка безпосередньо вчинила злочин або безпосередньо брала участь в його здійсненні спільно з іншими особами (співвиконавцями), а також особа, яка вчинила злочин за допомогою використання інших осіб, що не підлягають кримінальній відповідальності з огляду на вік, неосудності або інших обставин, передбачених КК.

Вина – психічне ставлення правопорушника до свого протиправного діяння і його наслідків; виражається у формі умислу (прямого чи непрямого) і необережності (легковажності або недбалості); є основою суб'єктивної сторони правопорушення.

Виняткові права на результати інтелектуальної діяльності (інтелектуальна власність) – права на результати інтелектуальної діяльності (твори науки, літератури і мистецтва, винаходи) і прирівняні до них засоби індивідуалізації (фірмові найменування, комерційні позначення, товарні знаки).

Відповідальність за невиконання або неналежне виконання зобов'язань – різновид цивільно-правової відповідальності, що представляє собою обов'язок правопорушника зазнавати несприятливі майнові наслідки вчиненого ним порушення цивільно-правового зобов'язання.

Власність приватна – власність фізичних та юридичних осіб.

Власність публічна – власність суб’єктів публічного права: народу України, держави та її суб'єктів (державна власність), територіальних громад та інших муніципальних утворень (комунальна власність).

Галузь права – сукупність норм права, що регулюють якісно однорідну групу суспільних відносин, що характеризується своєрідністю предмета і методу правового регулювання (галузь права є найбільшим елементом у системі права, поділяється на підгалузі та (або) інститути).

Гарантії прав і свобод людини і громадянина – сукупність конституційно-правових норм, інститутів, засобів, способів, механізмів і процедур, що забезпечують реалізацію, охорону і захист конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Гіпотеза – частина (структурний елемент) норми права, яка визначає умови, при настанні яких дана норма підлягає застосуванню.

Громадянство – стійкий правовий зв'язок людини з державою, що виражається в сукупності їх взаємних прав та обов'язків.

Громадянська дієздатність – здатність особи своїми діями набувати і здійснювати суб'єктивні цивільні права, створювати для себе суб'єктивні цивільні обов'язки і виконувати їх.

Громадянська правоздатність – здатність особи мати суб'єктивні цивільні права і нести суб'єктивні цивільні обов'язки (здатність бути суб'єктом цивільних правовідносин).

Громадянське суспільство – сукупність суспільних відносин, формальних і неформальних структур (груп, колективів), об'єднаних специфічними інтересами (економічними, етнічними, культурними), що забезпечують умови життєдіяльності людини, задоволення і реалізацію різноманітних потреб та інтересів особистості, соціальних груп поза діяльністю держави.

Деліктоздатність – здатність особи віддавати звіт своїм діям і відповідати за них (бути суб'єктом юридичної відповідальності).

Демократія безпосередня (пряма) – форма народовладдя, при якій прийняття (іноді ініціювання та виконання) рішень загальнодержавного або місцевого характеру здійснюється безпосередньо населенням (громадянами); вищими формами безпосередньої демократії є вибори і референдуми.

Демократія представницька (опосередкована – форма народовладдя, при якій народ передає повноваження щодо прийняття загальнодержавних або місцевих рішень різних органів, що обирається населенням (громадянами) безпосередньо або через обрані ними колегії або органи.

Держава – особлива організація публічної політичної влади, яка має в своєму розпорядженні апарат управління і апарат примусу і, представляючи суспільство, здійснює керівництво ним, з метою реалізації інтересів суспільства.

Державна інформаційна політика – система правових, соціально-економічних, соціально-культурних і організаційних заходів, які спрямовані на забезпечення права на виробництво, пошук, передачу, поширення та отримання інформації, регулювання застосування інформаційних технологій, а також на забезпечення інформаційної безпеки.

Державна таємниця – захищені державою відомості в області її військової, зовнішньополітичної, економічної, розвідувальної, контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності, поширення яких може завдати шкоди безпеці держави.

Державне екологічне управління – виконавчо-розпорядча діяльність органів влади, місцевого самоврядування, спрямована на раціональне природокористування та охорону навколишнього середовища.

Державний апарат (апарат держави) – це система державних органів, взаємопов'язаних спільними принципами, єдністю цілей, що взаємодіють один із одним, наділених владно-примусовими повноваженнями і матеріально-технічними можливостями, необхідними для здійснення своїх функцій.

Джерело права (в формальному сенсі) – зовнішня форма вираження правових норм.

Диспозиція – частина (структурний елемент) норми права, що містить виклад змісту самого правила поведінки, вираженого в даній нормі права.

Дієздатність – визнана державою здатність особи самостійно (своїми діями) придбавати, здійснювати, змінювати і припиняти юридичні права та обов'язки для себе та інших осіб, а також відповідати за неправомірну реалізацію прав або невиконання обов'язків.

Дізнання – попереднє розслідування кримінальної справи у справах про злочини невеликої та середньої тяжкості; проводиться органами дізнання.

Дія – активна форма протиправного діяння, що характеризується активним поводженням особи, виконанням нею різних рухів тіла (наприклад, нанесення ударів, поранень, заволодіння чужим майном, фальсифікація податкової декларації, виготовлення фальшивих грошових знаків, документів і т.п.).

Добровільна відмова від злочину – припинення особою підготовки до злочину, або припинення дій (бездіяльності), безпосередньо спрямованих на вчинення злочину (замах), якщо особа усвідомлювала можливість доведення злочину до кінця (добровільна відмова від вчинення злочину можлива тільки при незакінченому замаху; добровільна відмова від злочину є підставою непритягнення особи до кримінальної відповідальності).

Договір публічний – у цивільному праві – договір, укладений комерційною організацією, що встановлює її обов'язки щодо продажу товарів, виконання робіт або надання послуг, які така організація за характером своєї діяльності повинна здійснювати стосовно кожного, хто до неї звернеться (роздрібна торгівля, перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, енергопостачання, медичне, готельне обслуговування тощо).

Договір цивільно-правовий – угода двох або декількох осіб про встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Житлове право – комплексна галузь права, сукупність правових норм, що регулюють житлові відносини, тобто відносини, що складаються в житловій сфері, у сфері приватних і публічних інтересів, прав і обов'язків з приводу особливих об'єктів права – житлових приміщень.

Житлове приміщення – ізольоване приміщення (житловий будинок або частина житлового будинку, квартира або частина квартири, житлова кімната), придатне для постійного проживання громадян (відповідає встановленим санітарним і технічним правилам і нормам, іншим вимогам

законодавства). Зазначені приміщення стають об'єктами житлових правовідносин в силу офіційного визнання (оформлення) і державної реєстрації їх як житлових приміщень, із закріпленням їх строгого цільового режиму – використання для проживання громадян.

Завдаток – спосіб забезпечення виконання зобов'язання, при якому грошова сума, визнана завдатком, видається однією з договірних сторін у рахунок належних з неї за договором платежів другій стороні в підтвердження укладення договору і в забезпечення його виконання.

Загальний об'єкт правопорушення – сукупність усіх суспільних відносин та інших соціальних цінностей, що охороняються законом від правопорушень; має загальносоціальне значення, і правова охорона його забезпечує нормальне функціонування та розвиток усього суспільства.

Законодавчий процес – порядок проходження законопроєкту в парламенті, що представляє собою впорядковану, послідовну сукупність певних стадій.

Замах на злочин – умисні дії (бездіяльність) особи, безпосередньо спрямовані на вчинення злочину, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця, але при не залежних від цієї особи обставинах (на відміну від підготовки до злочину кримінальна відповідальність передбачена за замах на злочин будь-якої категорії).

Заповіт – розпорядження власника про юридичну долю його майна після смерті, складене в письмовій формі і засвідчене нотаріусом. У визначених законом випадках право посвідчення заповіту мають інші посадові особи (органи місцевого самоврядування, консульські установи, лікувальні установи, капітани суден, командири військових частин, начальники місць позбавлення волі); в окремих випадках (у надзвичайних обставинах) заповіт може бути складено в простій письмовій формі у присутності двох свідків. Складання заповіту є одностороннім правочином.

Заробітна плата (оплата праці) працівника – це винагорода за працю залежно від кваліфікації працівника, складності, кількості, якості, умов виконуваної роботи, а також виплати компенсаційного і стимулюючого характеру.

Застава – спосіб забезпечення виконання зобов'язання, при якому заставотримач має право в разі невиконання боржником забезпеченого заставою кредиторського зобов'язання одержати відшкодування з вартості заставленого майна особи, якій належить це майно, переважно перед іншими кредиторами. Різновидом застави є іпотека.

Застосування норм права – особлива форма реалізації права, пов'язана з діяльністю органів державної влади, посадових осіб; державно-владна діяльність, що здійснюється по конкретних індивідуальних справах і завершується прийняттям конкретного рішення компетентним органом державної влади.

Збір – у податковому праві – обов'язковий внесок, що стягується з організацій і фізичних осіб. Його сплата є однією з умов скоєння щодо платників зборів державними органами, органами місцевого самоврядування,

іншими уповноваженими органами і посадовими особами юридично значимих дій, включаючи надання певних прав або видачу дозволів (ліцензій).

Звільнення від покарання – кримінальне право – звільнення особи, визнаної винною в скоєнні злочину, при наявності передбачених кримінальним законом підстав:

- від призначення покарання за скоєний злочин;
- від реального відбування покарання, призначеного за вироком суду;
- від подальшого відбування частини покарання, призначеного за вироком суду.

Злочин – умисне, винне суспільно небезпечне діяння, передбачене КК України.

Екологічне право – самостійна комплексна галузь правової системи, норми якої регулюють суспільні відносини щодо раціонального й ефективного використання природних ресурсів, охорони навколишнього середовища з метою збереження і відтворення природних ресурсів, а також оздоровлення і поліпшення якості природного середовища проживання людини в інтересах задоволення життєвих потреб справжніх і майбутніх поколінь людей.

Екологічне правопорушення – винна, протиправна дія або бездіяльність, що порушує суспільні відносини у сфері природокористування та охорони навколишнього середовища, в результаті чого заподіяно шкоду природним об'єктам, власникам і природокористувачам, а також здоров'ю людини, або створюється реальна загроза заподіяння такої шкоди.

Екологічний контроль (контроль в області охорони навколишнього середовища) – система заходів, спрямована на запобігання, виявлення та припинення порушень законодавства в галузі охорони навколишнього середовища, забезпечення дотримання суб'єктами господарської та іншої діяльності вимог, у тому числі нормативів і нормативних документів в області охорони навколишнього середовища.

Емансипація – процедура визнання особи, яка досягла 16-річного віку і має самостійний дохід, повністю дієздатною.

Індивідуальний трудовий спір – неврегульовані розбіжності між роботодавцем і працівником з питань застосування трудового законодавства, норм колективного договору, угоди, локального нормативного акту, трудового договору (в тому числі про встановлення або зміну індивідуальних умов праці), про які заявлено в орган з розгляду індивідуальних трудових суперечок.

Іноземний громадянин – фізична особа, яка не є громадянином України і має докази наявності громадянства (підданства) іноземної держави.

Інформаційне право – сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері.

Інформація – відомості (повідомлення, дані) незалежно від форми їх подання.

Іпотека – застава нерухомого майна.

Істотні умови договору – умови, без досягнення угоди за якими договір не вважається укладеним і не породжує передбачених ним правових наслідків.

Колективна безпека – в міжнародному праві – система колективних заходів, що застосовуються державами на універсальній або регіональній основі з метою усунення загрози миру, запобігання або придушення актів агресії і відновлення міжнародного миру і безпеки.

Колективний договір – у трудовому праві – правовий акт, що регулює соціально-трудові відносини в організації або в індивідуального підприємця і укладається роботодавцем і працівниками в особі їхніх представників.

Колективний трудовий спір – неврегульовані розбіжності між працівниками (їх представниками) і роботодавцями (їх представниками) з приводу встановлення і зміни умов праці (включаючи заробітну плату), укладення, зміни та виконання колективних договорів, угод, а також у зв'язку з відмовою роботодавця врахувати думку виборного представницького органу працівників при прийнятті локальних нормативних актів.

Комерційна організація – юридична особа, що ставить одержання прибутку за основну мету своєї діяльності і розподіляє отриманий прибуток між учасниками.

Конституційне право – провідна, системоутворююча галузь права, сукупність правових норм, що закріплюють і регулюють основи правового статусу особистості, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства, економічного, політичного, соціального і духовного життя суспільства, організації, держави та функціонування публічної влади.

Конституційний лад – правопорядок, при якому дотримується демократична конституція держави, сукупність суспільних відносин, регульованих правом відповідної держави (**основи конституційного ладу** – базові, системоутворюючі принципи, що регламентують зазначені відносини, які лежать в основі всієї піраміди правової системи держави, є орієнтиром для багатопланових правомірних зв'язків у суспільстві).

Конституційно-правовий статус особистості – сукупність основних (конституційних) прав, свобод і обов'язків людини і громадянина. Норми конституційного права встановлюють основи правового статусу особистості.

Конституція (від лат. Constitutio – встановлення) – основний закон держави, який має вищу юридичну силу, що закріплює і регулює базові суспільні відносини у сфері правового статусу особистості, інститутів громадянського суспільства, організації держави та функціонування публічної влади.

Контроль у державному управлінні – системна діяльність уповноважених органів держави та інститутів громадянського суспільства щодо встановлення відповідності функціонування державних органів, їх посадових осіб і державних службовців нормативно-правовим стандартам та коригування виявлених відхилень за допомогою організаційно-правових засобів.

Конфедерація (від лат. Confoederatio – спільнота) – союз кількох самостійних держав, утворений, як правило, на основі договору, для досягнення певних цілей (політичних, військових і економічних), які дозволяють створити найбільш сприятливі умови для діяльності цих держав (ці цілі можуть носити як тимчасовий, так і постійний характер). Порядок вступу в конфедерацію і виходу з неї визначається на основі договору за принципом добровільності і згоди всіх членів.

Кредитна організація – юридична особа, яка для отримання прибутку як основної мети своєї діяльності на підставі спеціального дозволу (ліцензії) Банку має право здійснювати банківські операції.

Кредитор – сторона цивільно-правового зобов'язання, що має право вимагати від боржника виконання будь-яких дій або утримання від них.

Кримінальне право – сукупність норм, що регулюють відносини між фізичною особою, яка вчинила злочин і органами державної влади, офіційно закріплених у КК України, що становлять самостійну галузь права.

Легковажність – різновид необережності, форма провини, при якій правопорушник передбачає можливість настання суспільно небезпечних або шкідливих наслідків свого діяння (дій або бездіяльності), але без достатніх підстав самовпевнено розраховує на запобігання цих наслідків.

Ліквідація юридичної особи – припинення юридичної особи без переходу прав і обов'язків у порядку правонаступництва до інших осіб.

Майно – матеріальні блага, які включають в себе речі і майнові права.

Майнові права – права на предмети матеріального світу, а також ті права вимоги до інших суб'єктів цивільних правовідносин, які можуть бути виражені в матеріальній формі (права користування майном, права вимоги від зобов'язаних осіб сплати грошей).

Метод правового регулювання – сукупність способів, засобів, прийомів правового впливу на свідомість і поведінку людей, діяльність організацій, установ і підприємств (тобто правового впливу на ті суспільні відносини, які утворюють предмет правового регулювання).

Миротворчість – у міжнародному праві – дії, спрямовані на те, щоб привести до згоди ворогуючі сторони головним чином за допомогою переговорів і інших мирних засобів, передбачених Статутом ООН.

Міжнародне екологічне право (міжнародно-правова охорона навколишнього середовища) – сукупність нормативно-правових актів, що базуються на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, що регулюють міждержавні відносини по збереженню і раціональному використанню міжнародних природних ресурсів із урахуванням пріоритету і захисту прав і законних інтересів людини на сприятливе довкілля.

Міжнародне право – система міжнародних договірних і звичайних норм, що створюються державами та іншими суб'єктами міжнародного права, спрямованих на підтримання міжнародного миру і зміцнення міжнародної безпеки, встановлення і розвиток всебічного міжнародного співробітництва, які забезпечуються сумлінним виконанням суб'єктами міжнародного права своїх міжнародних зобов'язань, а в деяких випадках і примусом, здійснюваним

державами в індивідуальному чи колективному порядку відповідно до діючих норм міжнародного права.

Міжнародне правопорушення – протиправна поведінка (дія або бездіяльність) суб'єкта міжнародного права, в результаті якого порушуються норми міжнародного права і міжнародні зобов'язання цього суб'єкта, що завдають іншому суб'єкту або міжнародного співтовариства в цілому збиток матеріального або нематеріального характеру (наприклад, акти агресії, порушення зобов'язань по договорах та ін.). Залежно від ступеня небезпеки все міжнародні правопорушення можна розділити на три великі групи: міжнародні злочини; кримінальні злочини міжнародного характеру; міжнародні делікти.

Міжнародне приватне право – сукупність норм, що регулюють відносини приватно-правового характеру з іноземним елементом.

Міжнародний злочин – особливо небезпечне міжнародне правопорушення, що посягає на життєво важливі інтереси всього міжнародного співтовариства, грубо зневажає основні принципи міжнародного права, що представляє загрозу міжнародному миру і безпеці і всьому людству. До числа міжнародних злочинів відносяться агресія, геноцид, апартеїд, колоніалізм, воєнні злочини, злочини проти миру і людяності.

Міжнародно-правова відповідальність – несприятливі юридичні наслідки, що настають для суб'єкта міжнародного права, який порушив чинні норми міжнародного права і свої міжнародні зобов'язання. Підставою міжнародно-правової відповідальності суб'єкта міжнародного права є вчинення ним міжнародного правопорушення.

Міжнародно-правове визнання – односторонній добровільний акт держави, в якому вона прямо або побічно заявляє про те, що розглядає іншу державу як суб'єкт міжнародного права і має намір підтримувати з нею офіційні відносини.

Міжнародний делікт – протиправні дії, що завдають шкоди обмеженому колу суб'єктів міжнародного права (наприклад, окремій державі).

Міжнародний договір – угода, що укладена між державами в письмовій формі і регулюється міжнародним правом, незалежно від того, чи міститься така угода в одному документі, у двох або декількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування (договір, конвенція, угода, пакт, акт, протокол, обмін нотами та ін.).

Міжнародний звичай – тривало повторюване в аналогічній ситуації (обстановці) правило поведінки, яке мовчазно визнається і виконується суб'єктами міжнародного права в їх міжнародній практиці в ролі звичайної міжнародно-правової норми.

Міжнародний правопорядок – стан впорядкованості системи міжнародних відносин на основі норм і принципів міжнародного права, фактична реалізація і застосування міжнародного права (має на меті захист спільних інтересів міжнародного співтовариства, перш за все, загального миру і міжнародної безпеки).

Місцеве самоврядування – форма здійснення народом своєї влади, що забезпечує в межах, встановлених Конституцією та законами, можливість вирішувати питання місцевого значення, виходячи з інтересів населення.

Монархія – форма правління, при якій верховна влада зосереджена в руках одноосібного глави держави (монарха), передається у спадок.

Муніципальне право – комплексна галузь публічного права в окремих національних правових системах; наука і навчальна дисципліна про місцеве самоврядування, об'єднує приписи різних галузей права (конституційного, земельного, адміністративного, цивільного, фінансового, економічного і т.д.), що регулюють діяльність місцевих органів влади і управління, муніципальних утворень в цілому.

Надзвичайний стан – вводиться відповідно до Конституції України законом на всій території або в її окремих місцевостях, особливий правовий режим діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, організацій незалежно від організаційно-правових форм і форм власності, їх посадових осіб, громадських об'єднань, що допускає встановлені законом окремі обмеження прав і свобод громадян, іноземців, осіб без громадянства, прав організацій і громадських об'єднань, а також покладання на них додаткових обов'язків.

Натуралізація – прийом іноземної особи в громадянство даної держави.

Недбалість – різновид необережності, форма провини, при якій правопорушник не передбачає можливості настання суспільно небезпечних або шкідливих наслідків свого діяння, хоча за необхідної пильності і передбачливості він міг і повинен був їх передбачити.

Некомерційна організація – юридична особа, що не має одержання прибутку як основної мети своєї діяльності і не розподіляє отриманий прибуток між учасниками.

Нематеріальні блага – права, свободи, таємниці, інтереси та інші невідчужувані блага нематеріального характеру, що належать особам від народження або в силу закону.

Ненормований робочий день – у трудовому праві – особливий режим роботи, відповідно до якого окремі працівники можуть за розпорядженням роботодавця при необхідності епізодично залучатися до виконання своїх трудових функцій за межами нормальної тривалості робочого часу. Перелік посад працівників із ненормованим робочим днем встановлюється колективним договором, угодою або правилами внутрішнього трудового розпорядку організації.

Необхідна оборона – захист особи або інших осіб, інтересів суспільства або держави, що охороняються законом, від суспільно небезпечного посягання, якщо це посягання було з насильством, небезпечним для життя особи, з безпосередньою загрозою застосування такого насильства. У кримінальному праві є обставиною, що виключає злочинність діяння.

Непрямий (евентуальний, від лат. Eventus – випадок) **умисел** – форма провини, при якій суб'єкт правопорушення усвідомлює суспільну небезпечність (шкідливість) своїх дій (бездіяльності), можливість настання

суспільно небезпечних (шкідливих) наслідків, не бажає, але свідомо допускає настання цих наслідків.

Нерухоме майно (нерухомість) – земельні ділянки, ділянки надр, будівлі, споруди та інші об'єкти, нерозривно пов'язані із землею, переміщення яких без завдання збитку їх призначенню неможливе.

Неустойка – визначена законом або договором грошова сума, яку боржник зобов'язаний сплатити кредитору в разі невиконання або неналежного виконання цивільно-правового зобов'язання, зокрема в разі прострочення виконання.

Новела – зміна діючого законодавства, що відбувається в результаті видання нового нормативно-правового акту.

Норма права (правова норма) – загальнообов'язкове правило поведінки, встановлене або санкціоноване державою, забезпечене його примусовою силою, що закріплює права та обов'язки учасників суспільних відносин і є критерієм оцінки поведінки, як правомірної, так і неправомірної. Всі норми права в сукупності складають об'єктивне право, а регулюють лише певне коло суспільних відносин – галузь права, всередині галузей норми також групуються по підгалузях, інститутах.

Нормативно-правовий акт – результат нормотворчої діяльності компетентних органів держави, що встановлює, змінює чи скасовує норми права (є переважаючим видом джерел права в державах романо-германської правової сім'ї, займає все більш помітне місце в системі джерел права держав, що належать до інших правових сім'ям).

Об'єкт злочину – охоронювані кримінальним законом соціальні цінності, на які посягає конкретний злочин. Обов'язковими ознаками об'єкта виступають суспільні відносини, блага або інтереси. Факультативною ознакою об'єкта злочину є предмет злочину – предмети матеріального світу, на які безпосередньо спрямовані дії винного.

Об'єкт правовідносин – матеріальні, духовні та інші соціальні блага, призначені для задоволення інтересів і потреб людей, з приводу яких взаємодіють суб'єкти правовідносин.

Об'єкти правопорушень – різні суспільні відносини, соціальні цінності, права і свободи громадян, що охороняються державою (поділяються на загальні, родові і безпосередні).

Об'єкти цивільних правовідносин – блага, з приводу яких діють суб'єкти цивільних правовідносин (майно (речі та майнові права); роботи та послуги; виняткові права на результати інтелектуальної діяльності і прирівняні до них засоби індивідуалізації; нематеріальні блага).

Об'єктивна сторона правопорушення – зовні проявляється певна поведінка людини, викликане суспільно небезпечним (шкідливим) діянням (вказане діяння може виявлятися у формі дії або бездіяльності). До діянь не належать почуття і думки людини, в тому числі пов'язані із планами вчинити правопорушення, якщо вони не виразилися в діях (такі почуття і думки прийнято називати "голим" умислом, який не має правового значення, не утворює складу правопорушення і тому не підлягає покаранню).

Об'єктивна сторона складу злочину – зовнішня сторона суспільно небезпечного посягання на охоронюваний кримінальним законом об'єкт. Основною ознакою об'єктивної сторони складу злочину є суспільно небезпечне діяння у формі дії або бездіяльності.

Обмежені речові права – різновид майнових прав, відповідно до яких власник права може використовувати чуже майно в своїх інтересах незалежно від волі власника. Різновидами обмежених речових прав є право господарського відання, право оперативного управління, право довічного успадкованого володіння земельною ділянкою, право постійного (безстрокового) користування земельною ділянкою, сервітути.

Організатор – у кримінальному праві – особа, яка організувала вчинення злочину або керувала його виконанням, а також особа, яка утворила організовану групу чи злочинне співтовариство (злочинну організацію) або керувала ними.

Оферта – пропозиція укласти договір, що містить істотні умови цього договору.

Підбурювач – особа, що схилила іншу особу до вчинення злочину шляхом домовленості, підкупу, загрози або іншим способом.

Підгалузь права – сукупність кількох близьких за характером регулювання правових інститутів у складі однієї галузі права (парламентське право у складі конституційного права, авторське право у складі цивільного права, податкове право у складі фінансового права).

Підзаконний акт – нормативно-правовий акт, що видається в межах компетенції державного органу (переважно органу виконавчої влади) відповідно до закону або на його основі та на виконання.

Підприємницька діяльність – самостійна, здійснювана на свій ризик діяльність, спрямована на систематичне отримання прибутку від користування майном, продажу товарів, виконання робіт або надання послуг особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності.

Підтримання миру – в міжнародному праві – проведення операцій за допомогою військового персоналу як для запобігання конфліктів, так і для встановлення миру. Операції ООН з підтримання миру поділяються на два типи: місії військових спостерігачів із неозброєних офіцерів – "блакитні берети" (вперше така місія була проведена в 1948 році з метою спостереження за виконанням умов перемир'я в Палестині) і сили з підтримки миру в складі національних військових контингентів, озброєних легкою стрілецькою зброєю, – "блакитні каски" (перша така операція була проведена в 1956 р Надзвичайними збройними силами ООН на Близькому Сході).

Платники податків і платники зборів – організації та фізичні особи, на яких відповідно до податкового законодавства покладено обов'язок сплачувати відповідно податки і (або) збори.

Податкове право – сукупність фінансово-правових норм, що регулюють суспільні відносини щодо встановлення, запровадження і стягування податків, а також відносини, що виникають у зв'язку зі здійсненням податкового

контролю та встановленням відповідальності за вчинення податкових правопорушень.

Податок – обов'язковий, індивідуально безвідплатний платіж, що стягується з організацій і фізичних осіб у формі відчуження належних їм на праві власності, господарського відання або оперативного управління грошових коштів з метою фінансового забезпечення діяльності держави і (або) муніципальних утворень.

Позитивне право – сукупність юридичних норм, що виходять від держави і закріплених у законодавстві, тобто право, виражене в законі. На відміну від природних прав і свобод позитивні права і свободи належать людині в силу закріплення їх у законі (тобто похідні від волі держави).

Покарання – в кримінальному праві – передбачене кримінальним законом позбавлення або обмеження прав і свобод особи, визнаного судом винним у скоєнні злочину. Покарання застосовується з метою відновлення соціальної справедливості, виправлення засудженого і запобігання вчиненню нових злочинів.

Політичний режим – сукупність прийомів, способів і методів, за допомогою яких здійснюється державна влада. Різновидами політичних режимів є демократичні й антидемократичні.

Порука – спосіб забезпечення виконання зобов'язання, при якому поручитель зобов'язується перед кредитором іншої особи відповідати за виконання останнім його зобов'язання повністю або в частині.

Послуга – в цивільному праві – один із видів об'єктів цивільних прав, діяльність, результат якої полягає в ній самій (консалтинг, зберігання, перевезення).

Пособник – у кримінальному праві – особа, яка сприяла вчиненню злочину порадами, вказівками, наданням інформації, засобів чи знарядь вчинення злочину або усуненням перешкод, а також особа, яка заздалегідь обіцяла переховати злочинця, кошти або знаряддя вчинення злочину, сліди злочину або предмети, здобуті злочинним шляхом, а також особа, яка заздалегідь обіцяла придбати чи збути такі предмети.

Права людини (із загальнотеоретичної, міжнародно-правової і конституційно-правової точок зору) – визнані та охоронювані суспільством, державою і міжнародним співтовариством певні рівні соціальні можливості для окремих осіб та їх об'єднань щодо задоволення ними своїх природних і соціальних потреб та відповідних домагань, гарантії яких забезпечують гідний і справедливий, вільний і відповідальний розвиток і активну участь особистості в різноманітних громадських, у тому числі правових, відносинах.

Право – системна сукупність встановлених і охоронюваних державною владою соціальних норм і правил, що мають юридичне значення і примусово обов'язковий характер, що регулюють відносини між людьми, організаціями, державами **(об'єктивне право)** , а також наука, що вивчає ці норми.

Право власності – право особи володіти, користуватися і розпоряджатися майном у власному інтересі і на свій розсуд, із обов'язком

нести тягар утримання майна, ризик його втрати і відповідальність за заподіяння шкоди.

Право господарського відання – право унітарних підприємств на закріплене за ними державне або муніципальне майно.

Право матеріальне (матеріальне право) – частина об'єктивного права, сукупність норм системи права, за допомогою яких держава впливає на суспільні відносини, прямо і безпосередньо регулюючи їх. Норми матеріального права закріплюють правовий статус осіб, компетенцію органів державної влади, підстави і межі юридичної відповідальності і т.д. (до матеріальних галузей права відносяться: кримінальне, цивільне, трудове, підприємницьке, сімейне право та ін.).

Право приватне (приватне право) – право, що захищає інтереси особи в її взаєминах з іншими особами, що регулює приватні інтереси, незалежність та ініціативу індивідуальних власників і об'єднань (корпорацій) в їх взаємодії.

Право процесуальне (процесуальне право) – частина об'єктивного права, сукупність норм системи права, що регулює відносини, які визначають порядок та умови застосування і захисту норм матеріального права в процесі розслідування злочинів, розгляду і вирішення кримінальних, цивільних, господарських справ, а також справ про адміністративні правопорушення і справ, що розглядаються в порядку конституційного судочинства та ін. (процесуальні норми існують практично в будь-який галузі права, але не всі з них виділяються в самостійну галузь (підгалузь)).

Право публічне (публічне право) – правові норми і відносини, що регулюють державну діяльність у публічно-правовій сфері (державне, адміністративне, кримінальне право, суд і судочинство), тобто такі відносини, в яких загальнонародний інтерес виражений через державні організації.

Право суб'єктивне (суб'єктивне право) – гарантовані законом форма (вид) і міра допустимої поведінки, юридична можливість суб'єкта здійснити фактичні дії для придбання певного блага.

Правова доктрина – використовувані в деяких країнах положення робіт відомих вчених, державних діячів за наявності прогалини в законодавстві, відсутність відповідного прецеденту, для юридичного вирішення виниклої суперечки, що має правове значення (в даному ключі правова доктрина є джерелом права).

Правова система – 1) у вузькому сенсі – сукупність правових норм, інститутів, підгалузей і галузей права (система права); 2) в широкому сенсі правова система включає, поряд із системою права, і такі взаємопов'язані та взаємообумовлені елементи, як правова свідомість, правові відносини (правову практику), правову культуру, правову ідеологію; 3) сукупність національних правових систем, які базуються на загальних для них принципах розуміння права, правотворчості і правозастосування – **правова сім'я** (англосаксонська, романо-германська та ін.).

Правовий звичай (звичаєве право) – правило поведінки, яке історично склалося, санкціоноване державою, включене в систему правових норм і визнане джерелом права.

Правовий інститут – група норм права, що регулюють типові суспільні відносини і в силу цього набувають відносної самостійності і стійкість функціонування. Правовий інститут найчастіше регулює певний вид суспільних відносин, причому це регулювання має досить закінчений характер (інститут громадянства в конституційному праві, інститут договору в цивільному праві, інститут шлюбу в сімейному праві).

Правовий статус – сукупність прав, обов'язків, гарантій і відповідальності суб'єкта правовідносин.

Правовідносини – особливий вид суспільних відносин, учасники (суб'єкти) яких пов'язані взаємними юридичними правами та обов'язками.

Правоздатність – здатність особи мати юридичні права та обов'язки.

Правонаступництво держав – перехід певних прав і обов'язків від однієї держави до іншої з урахуванням основних принципів міжнародного права і норм про правонаступництво.

Правопорушення (делікт) – протиправне діяння (дія або бездіяльність), що виражається в порушенні встановлених у державі правових норм (невиконання встановлених обов'язків, розпоряджень або порушення встановлених заборон); є неодмінною підставою притягнення правопорушника до юридичної відповідальності.

Правосуддя – вид державної діяльності, спрямованої на розгляд і вирішення різних соціальних конфліктів, пов'язаних із дійсним або можливим порушенням норм права.

Предмет правового регулювання – суспільні відносини, що регулюються певною сукупністю норм права. Предмет регулювання є обов'язковим критерієм відокремлення тієї чи іншої галузі права (кожна галузь відрізняється предметною своєрідністю, специфікою регульованих суспільних відносин), свій предмет регулювання мають і кожні підгалузь, інститут, субінститут права. Предмет регулювання складається об'єктивно і не залежить від розсуду законодавця.

Предмет правопорушення – конкретні матеріальні предмети і цінності, з використанням і з приводу яких відбуваються правопорушення (наприклад, зброя, гроші, коштовності, наркотики, фальшиві купюри і т.п.).

Презумпція невинуватості громадянина – припущення, згідно з яким особа вважається невинуватою, доки її вину не буде доведено в установленому законом порядку. Відповідно до статті 62 **Конституції України**, статті 6 конвенції особа вважається **невинуватою** у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Прекурсори – речовини, часто використовувані при виробництві, виготовленні, переробці наркотичних засобів і психотропних речовин, включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів, що підлягають контролю, відповідно до законодавства, міжнародними договорами.

Прецедент – рішення компетентного державного органу по конкретній справі, що є обов'язковим для тієї ж або нижчої інстанції при вирішенні аналогічних справ. Ознака дозволяє відносити прецедент до джерел права. Залежно від статусу органу, що прийняв прецедентне рішення, розрізняють судовий і адміністративний прецедент.

Приготування до злочину – підшукування, виготовлення чи пристосування особою засобів чи знарядь вчинення злочину, підшукування співучасників злочину, змова на вчинення злочину або інше умисне створення умов для вчинення злочину, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з не залежних від цієї особи обставинам (кримінальна відповідальність настає за приготування тільки до тяжкого та особливо тяжкого злочинів).

Прийомна сім'я – опіка чи піклування над дитиною або дітьми, які здійснюються за договором про прийомну сім'ю, що укладається між органом опіки та піклування і прийомними батьками або прийомним батьком, на термін, зазначений у цьому договорі.

Принципи права (загальні) – це закріплені в різних його джерелах або виражені в стійкій юридичній практиці загальновизнані основоположні ідеї, які адекватно відображають рівень пізнання загальносоціальних і специфічних закономірностей права, і службовці для створення внутрішньо узгодженої та ефективної системи юридичних норм, а також для безпосереднього регулювання суспільних відносин при їх проблемності і суперечливості (підрозділяються на морально-етичні або моральні та організаційні).

Природне право – об'єктивно існуюче ("природне") право, що відбиває уявлення людей про ідеали справедливості і свободи; природні права і свободи людини, що належать їй через сам факт народження (в доктрині деяких держав – дані Богом), що не похідні від волі держави.

Прямий умисел – форма провини, при якій особа усвідомлює суспільну небезпеку (шкідливість) своїх дій (бездіяльності), передбачає можливість чи неминучість настання суспільно небезпечних (шкідливих) наслідків і бажає їх настання.

Реалізація норм права – процес фактичного здійснення (втілення в життя) приписів юридичних норм у правомірній поведінці громадян, посадових осіб та інших суб'єктів права. Реалізація правових норм відбувається в формі використання (здійснення) суб'єктивних прав, дотримання юридичних заборон, виконання юридичних обов'язків і застосування норм права як особливої форми реалізації права.

Реалізація права – здійснення, втілення в життя (в дійсність, у поведінку суб'єктів права) принципів і приписів права, тобто слідування вимогам норм об'єктивного права.

Релігійні норми (канони) – одна з основних історичних форм права, де в ролі першоджерела розглядається не світська державна влада, а воля божества, виражена у священних писаннях або переказах. Релігійні норми абсолютно непорушні, так як посилаються на "вищий авторитет". Особливу роль як джерела права такі норми грають у теократичних державах, в яких

фактичне управління знаходиться в руках вищих служителів релігійного культу (Ватикан, Іран та ін.).

Реорганізація юридичної особи – припинення юридичної особи з переходом прав і обов'язків у порядку правонаступництва до інших юридичних осіб у формах злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення.

Репарація – в міжнародному праві – одна з форм матеріальної відповідальності держави, яка полягає у відшкодування матеріальної шкоди у грошовому виразі, товарами, послугами.

Репресалії – в міжнародному праві – правомірні примусові дії однієї держави проти іншої держави. Застосовуються у відповідь на неправомірні дії іншої держави з метою відновлення порушеного права (наприклад, розрив дипломатичних відносин, введення ембарго на ввезення товарів і сировини з території держави-порушника та ін.).

Республіка (лат. Respublica, від res – справа і publicus – суспільний, всенародний) – форма правління, при якій всі вищі органи державної влади або обираються, або формуються загальнонаціональними представницькими установами (парламентами).

Реституція – в цивільному праві – наслідок недійсності угоди, при якій сторони повертаються в початковий майновий стан; у міжнародному праві – одна з форм матеріальної відповідальності держави, яка полягає в поверненні в натурі майна, неправомірно вилученого і вивезеного воюючою державою з території противника (різновидом реституції є субституція).

Ресторація – в міжнародному праві – відновлення державою-порушником колишнього стану будь-якого матеріального об'єкта (наприклад, відновлення якості і чистоти води, забрудненої з її вини).

Референдум – одна з вищих форм безпосередньої демократії, яка полягає в голосуванні виборців з питань публічного (державного або місцевого) значення, за підсумками якого приймається, відхиляється або (в деяких державах) вибирається один із декількох винесених на голосування варіантів його рішення.

Рецидив злочинів – вчинення умисного злочину особою, яка має судимість за раніше скоєний умисний злочин. За ступенем суспільної небезпечності вчиненого злочину поділяється на простий, небезпечний і особливо небезпечний. Рецидив злочинів є обставиною, що обтяжує покарання за скоєний злочин.

Ризик – передбачення можливості заподіяння шкоди кому або чого-небудь в процесі соціально-корисної діяльності (наприклад, при розробці та виготовленні нових ліків). У кримінальному праві обґрунтований ризик (коли заподіяв шкоду, зробив усе можливе, щоб шкода не відбулася) є обставиною, що виключає злочинність діяння.

Родовий об'єкт правопорушення – група однорідних і взаємопов'язаних між собою суспільних відносин і цінностей, що охороняються законом (права і свободи громадян, відносини власності, громадський порядок і безпека,

екологія, управлінська діяльність державних органів, інтереси правосуддя та ін.).

Санкція – частина (структурний елемент) норми права, що вказує на наслідки недотримання закону. У кримінальному праві санкцією називається частина норми (статті) Особливої частини КК України, в якій визначається вид і розмір (термін) покарання за передбачений диспозицією даної статті злочин.

Сатисфакція – в міжнародному праві – надання державою-порушником компенсації постраждалій державі за шкоду, заподіяну її честі і гідності (наприклад, офіційне принесення вибачення, висловлення жалю або співчуття і т.д.).

Сервітут – право обмеженого користування чужим об'єктом нерухомості для цілей проходу, проїзду, прокладання комунікацій та інших аналогічних цілей.

Система оплати праці – певний взаємозв'язок між показниками, що характеризують міру (норму) праці та міру її оплати не тільки в межах норм праці, а й понад неї.

Сільське поселення – вид муніципального утворення, один або кілька об'єднаних спільною територією сільських населених пунктів (селищ, сіл, сіл, хуторів), в яких місцеве самоврядування здійснюється населенням безпосередньо та (або) через виборні та інші органи місцевого самоврядування .

Сімейне право – галузь права, яка являє собою сукупність правових норм, що регулюють особисті немайнові та майнові відносини між членами сім'ї, що виникають зі шлюбу та спорідненості, а також відносини, прирівняні законом до сімейних з метою захисту і зміцнення сім'ї, прав та інтересів її членів.

Склад злочину – сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, що характеризують злочинне діяння як конкретний вид злочину, передбачений в особливій частині КК України. Елементами складу злочину є: об'єкт злочину, об'єктивна сторона складу злочину; суб'єкт злочину; суб'єктивна сторона складу злочину.

Склад правопорушення – його формально-юридична абстрактна конструкція. Елементами (основними ознаками) складу правопорушення, що відображають найбільш загальні і типові особливості порушень правових заборон і невиконання правових обов'язків, є об'єктивні (об'єкт правопорушення і об'єктивна сторона) і суб'єктивні характеристики (суб'єкт і суб'єктивна сторона правопорушення).

Солідарна відповідальність – у цивільному праві – різновид цивільно-правової відповідальності, при якій на кожного з боржників за вибором кредитора може бути покладено обов'язок виконати зобов'язання в повному обсязі.

Спадкування – в цивільному праві – перехід майна громадянина (спадкодавця) після його смерті у власність його спадкоємців.

Співучасть у злочині – умисна спільна участь двох або більше осіб у вчиненні умисного злочину.

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності, що вчинила злочин (спеціальними суб'єктами деяких складів злочинів можуть виступати тільки посадові особи, військовослужбовці і т.п.).

Суб'єкти адміністративно-правових відносин – індивідуалізовані або інституційно організовані особи, які відповідно до чинного законодавства є учасниками конкретних управлінських відносин, що регулюються нормами адміністративного права, наділені певними правами та обов'язками в сфері державного управління та здатні самостійно їх здійснювати.

Суб'єкти правовідносин – фізичні та юридичні особи, громадські організації, держави і державні утворення, муніципальні органи, які мають конкретні суб'єктивні права і несуть юридичні обов'язки для того, щоб виступати в ролі суб'єкта правовідносин, особа повинна володіти правоздатністю і дієздатністю.

Суб'єктивна сторона правопорушення – психічний стан, вольова спрямованість суб'єкта правовідносини під час вчинення правопорушення, його внутрішнє ставлення до своєї поведінки.

Суб'єктивна сторона складу злочину – психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння і наслідків, які настали в результаті цього; обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є вина, а факультативними ознаками – мотив, мета злочину, емоційний стан особи, яка вчинила злочин.

Субституція – в міжнародному праві – різновид реституції, заміна неправомірно знищеного або пошкодженого майна.

Суверенітет внутрішній – властиве державі верховенство на своїй території, яке виражається в безумовному поширенні державної влади на населення і всі соціальні структури суспільства, монопольній можливості застосування таких засобів впливу (примусу, силових методів тощо), якими не володіють інші суб'єкти політики, здійсненні владних повноважень, у тому числі в юридичних формах (правотворчої, правозастосовчої та правоохоронної), а також у прерогативі держави скасовувати, визнавати юридично нікчемними акти інших суб'єктів політики, якщо вони не відповідають принципам державної влади.

Суверенітет зовнішній – незалежність держави в міжнародних відносинах, що виражається в єдності і неподільності території, недоторканості територіальних кордонів і невтручання в їхні внутрішні справи, в здатності держави забезпечити власний суверенітет і національно-державні інтереси.

Судова влада – засноване на конституційних принципах правосуддя, здійснюване суддями, присяжними й арбітражними засідателями шляхом розгляду і вирішення в судових засіданнях в установленому процесуальному порядку юридичних суперечок, що мають конституційне значення, а також цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення з метою усунення правових конфліктів .

Тлумачення права – спеціальний вид юридичної діяльності по розкриттю смислового змісту правових норм, необхідний у процесі як законотворчості (нормотворчості), так і реалізації правового принципу, або норми; процес пізнання права, що складається в з'ясуванні та роз'ясненні сенсу і змісту його норм, виражених у законодавчих або інших нормативних актах, з метою правильного та однакового розуміння і реалізації приписів юридичних норм усіма суб'єктами прав. Тлумачення правової норми складається із двох основних елементів – з'ясування і роз'яснення змісту нормативного припису.

Трудова функція – робота за певною професією, спеціальністю, кваліфікацією чи посадою.

Трудове право – галузь права, що регулює суспільні відносини у сфері найманої праці, які складаються із власне трудових правовідносин і відносин, безпосередньо пов'язаних із трудовими.

Трудовий договір – угода між працівником і роботодавцем про особисте виконання працівником за плату трудової функції (роботи за посадою відповідно до штатного розкладу, професії, спеціальності з вказівкою кваліфікації; конкретного виду дорученої працівникові роботи), підпорядкування працівника правилам внутрішнього трудового розпорядку при забезпеченні роботодавцем умов праці, передбачених трудовим законодавством та іншими нормативно-правовими актами, що містять норми трудового права, колективним договором, угодами, локальними нормативними актами, трудовим договором.

Трудовий спір – суперечка про реалізацію права, передбаченого трудовим законодавством, колективними та іншими договорами, угодами про працю або про встановлення нового трудового суб'єктивного права, тобто про реалізацію законного інтересу (трудовим спором визнається така суперечка суб'єктів, яка залишається невирішеною в установленому досудовому порядку і спрямована в юрисдикційні органи для розгляду по суті). Трудові спори поділяються на індивідуальні і колективні.

Угода – дія особи, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (угоди поділяються на односторонні і багатосторонні (договори).

Угода недійсна – угода, яка суперечить закону і не породжує передбачених нею прав і обов'язків для її учасників.

Угода одностороння – угода, для укладення якої досить волевиявлення однієї сторони (наприклад, видача довіреності, складання заповіту).

Угода удавана – угода, яка укладена з метою прикрити іншу угоду (наприклад, купівля-продаж під виглядом дарування).

Угода уявна – угода, укладена лише про людське око, без наміру створити відповідні їй правові наслідки (фіктивний продаж майна без його передачі).

Унітарна держава (від лат. Unus, unitas – один, єдність) – одна з основних форм державного устрою, при якій єдина територія держави поділяється на адміністративно-територіальні одиниці (області, департаменти, губернії, провінції, райони, округи, громади та ін.) із порівняно

обмеженою самостійністю, а сама держава має одну конституцію, одне законодавство, одне громадянство, єдину систему органів державної влади та управління, одну судову систему, єдиний бюджет і податкову систему і т.д.

Федералізм – система ідей і поглядів, які використовуються в організації форми державного устрою. Поняття "федералізм" якби виростає з діяльності федеративних держав; федералізм означає практику конституційного закріплення взаємин федеративної держави з державними утвореннями (штати, землі, республіки та ін.), реального дотримання федеративних відносин у діяльності держави, в системі законодавства, в повсякденному житті громадян.

Федерація (федеративна держава) – складна форма державного устрою, при якій до складу держави входять територіальні утворення – суб'єкти федерації (штати, кантони, провінції тощо), які мають відносну політичну самостійність у здійсненні влади на власній території. Федерація (від лат. Foedus – союз) – це союз декількох державних утворень. При цьому суб'єкти федерації володіють не всіма, а деякими ознаками держави, наприклад конституцією, законодавчими органами. Державна влада в федеративній державі розділена між центральними (федеральними) державними органами, що вирішують переважно питання загального значення, і органами влади суб'єктів федерації, котрі представляють інтереси даних регіонів і проживаючого там населення.

Фізична особа – будь-яка людина незалежно від громадянства, віку, статі, віросповідання, національної та расової приналежності, а також інших індивідуальних і соціальних характеристик.

Філіації – придбання громадянства в силу народження. При філіації застосовуються два основних принципи: принцип "права крові", тобто відповідність громадянства дитини громадянству батьків, незалежно від місця її народження, і принцип "права грунту" – визначення громадянства дитини за місцем народження, незалежно від громадянства батьків.

Фінанси – економічні відносини, що виникають з приводу формування, розподілу і використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів держави і муніципальних утворень, необхідних для реалізації ними своїх функцій і завдань.

Фінансове право – галузь публічного права, яка являє собою сукупність юридичних норм, що регулюють суспільні відносини, що виникають і реалізуються в процесі фінансової діяльності держави і муніципальних утворень.

Фінансовий контроль – врегульована нормами права діяльність державних, муніципальних, громадських та інших господарюючих суб'єктів із перевірки законності та доцільності дій у галузі освіти, розподілу і використання фондів грошових коштів держави і муніципальних утворень.

Фінансово-правова норма – встановлене компетентним органом правило поведінки в суспільних відносинах, що виникають у ході фінансової діяльності держави і муніципальних утворень, що закріплює юридичні права та обов'язки їх учасників і забезпечене заходами державного примусу.

Форма держави – це організаційно-функціональна структура держави, що виражає спосіб організації і здійснення державної влади та її взаємодію з населенням. Форма держави включає такі складові, як форму правління, форму державного устрою, форму політичного режиму.

Форма державного устрою – складова форми держави, що характеризує розподіл державної влади між центром і частинами держави. За формою державного устрою виділяють унітарні і федеративні держави.

Форма правління – складова форми держави, яка відображає основні способи організації верховної державної влади в країні, показує, як формуються вищі державні органи, як між ними розподіляються повноваження, визначає принципи їх взаємовідносин між собою. Основними різновидами форми правління є монархія і республіка.

Функції держави – це основні напрямки її діяльності по реалізації поставлених перед нею завдань, певна робота, коло державної діяльності, окреслене встановленими законами нормами.

Цивілізація (геоцивілізація, локальна цивілізація) – певна, як правило, велика частина земної кулі, на якій проживає численна спільність людей, що відрізняється від інших спільнот своєю історією, релігією, а також етносом, традиціями, організацією побуту, обрядами, менталітетом, способом життя, цінностями і т.п.

Цивільне право - галузь права, що регулює майнові та особисті немайнові відносини за участю громадян і юридичних осіб, а також держави і муніципальних утворень, засновані на незалежності, рівності і майновій самостійності їх учасників (**предмет цивільного права** утворюють майнові відносини, а також особисті немайнові відносини, які можуть бути пов'язані з майновими відносинами або не пов'язані з ними; **методом цивільного права** виступає заснований на диспозитивності спосіб регулювання цивільних правовідносин, що базується на юридичній рівності суб'єктів права, що передбачає ініціативний, добровільний характер відносин між ними).

Цивільні правовідносини – майнове або особисте немайнове ставлення між громадянами або юридичними особами, а також державою і муніципальними утвореннями з приводу належних їм матеріальних або нематеріальних благ, засноване на рівності та ініціативі сторін.

Цивільно-правове зобов'язання – правовідносини, в силу яких боржник зобов'язаний вчинити на користь кредитора певну дію (передати майно, виконати роботу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії (не укладати певні договори, не пред'являти певні вимоги і т .п.), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язків.

Цінний папір – документ, що засвідчує з дотриманням встановленої форми (реквізитів) майнові права, здійснення або передача яких можливі тільки при його пред'явленні (акція, облігація, вексель).

Час відпочинку – час, протягом якого працівник вільний від виконання трудових обов'язків і який він може використовувати на свій розсуд (перерви протягом робочого дня, вихідні дні, неробочі святкові дні, відпустки).

Часткова відповідальність – у цивільному праві – різновид цивільно-правової відповідальності, при якій кожен із боржників відповідає перед кредитором у чітко визначеному розмірі (в межах своєї частки).

Шлюб – добровільний, рівноправний, моногамний союз чоловіка та жінки, укладений з метою створення сім'ї з дотриманням вимог законодавства, який породжує взаємні права та обов'язки подружжя.

Юридична відповідальність – правове відношення між державою в особі її судових і правоохоронних органів і правопорушником, на якого покладається обов'язок зазнавати несприятливі наслідки за вчинене правопорушення.

Юридична особа – організація, що володіє відокремленим майном, відповідає за своїми зобов'язаннями цим майном, яка може від свого імені набувати і здійснювати права, нести обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді.

8.3. Рекомендована література

Нормативно-правові акти:

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17.
2. Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 № 396-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20.
3. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14.
4. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15.
5. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон Української РСР від 07.12.1984 № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10.
7. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.
8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.
10. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17.
11. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.
12. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20.
13. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17.
14. Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 № 2465-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20.
15. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14.
16. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19.
17. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр.
18. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 № 2210-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14.
19. Про захист прав споживачів : Закон України від 10.06.2023 № 3153-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20.
20. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18.

21. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр.
22. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19.
23. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12.
24. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19.
25. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12.
26. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18.
27. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 07.06.2001 № 2493-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14.
28. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19.
29. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17.
30. Про цивільний захист : Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17.
31. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15.
32. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15.

Навчальна, наукова та довідкова література:

1. Актуальні проблеми адвокатури : навч. посіб. / за заг. ред. Т. Б. Вільчик. Харків : Право, 2022. 376 с.
2. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 9 : Цивільне право / редкол.: Н. С. Кузнєцова (голова) та ін. Харків : Право, 2023.
3. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 10 : Цивільний процес / редкол.: В. В. Комаров (голова) та ін. Харків : Право, 2025.
4. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 12 : Сімейне право / редкол.: В. І. Борисова (голова) та ін. Харків : Право, 2021.
5. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 13 : Міжнародне приватне право / редкол.: А. С. Довгерт (голова) та ін. Харків : Право, 2021.
6. Загальна теорія права : підручник / за ред. О. В. Петришина ; наук. ред.: Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський. 2-ге вид., випр. й перероб. Харків : Право, 2025. 576 с.
7. Загальна історія держави і права зарубіжних країн : підручник / В. С. Макарчук. Харків : Право, 2025. 406 с.

8. Законодавче регулювання публічних закупівель : навч. посіб. Харків : Право, 2024. 220 с.
9. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний вимір : монографія / Ю. В. Орлов. Харків : Право, 2023. 252 с.
10. Історія держави і права України : підручник / В. М. Єрмолаєв. Харків : Право, 2021. 472 с.
11. Історія держави і права України : навч. посіб. / Д. А. Шигаль, Г. П. Пономарьова. Харків : Право, 2024. 194 с.
12. Колабораційна діяльність: загальні засади кримінально-правової кваліфікації : монографія. Харків : Право, 2022. 98 с.
13. Конституційне право : навч. посіб. / Д. С. Терлецький та ін. Одеса : Фенікс, 2023. 584 с.
14. Конституційне право України : посіб. для підготовки до іспитів / Т. М. Слінько, І. І. Дахова, Л. І. Летнянчин та ін. 7-ме вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2022. 372 с.
15. Конфліктологія: загальна та юридична : підручник / Л. М. Герасіна, М. П. Требін, О. М. Сахань, В. Д. Воднік. Харків : Право, 2021. 224 с.
16. Криміналістика : підручник / В. М. Шевчук, В. А. Журавель, В. Ю. Шепітько ; за заг. ред. В. М. Шевчука. Харків : Право, 2024. 1008 с.
17. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини : навч. посіб. / В. І. Тютюгін, М. А. Рубащенко ; за заг. ред. В. І. Тютюгіна. Харків : Право, 2025. 376 с.
18. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. / В. І. Тютюгін, М. А. Рубащенко ; за заг. ред. В. І. Тютюгіна. 8-ме вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2025. 252 с.
19. Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посіб. / В. І. Тютюгін, М. А. Рубащенко ; за заг. ред. В. І. Тютюгіна. 8-ме вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2025. 252 с.
20. Кримінальний процес : підручник. Харків : Право, 2025. 872 с.
21. Міжнародне право та євроінтеграційні перспективи України: сучасні виклики : монографія / М. Р. Аракелян, Х. Бехруз, Ю. Ю. Акіменко та ін. Харків : Право, 2023. 464 с.
22. Міжнародне приватне право: зміна концепції : монографія. Харків : Право, 2024. 256 с.
23. Міжнародне публічне право. Загальна частина : підручник. Харків : Право, 2024. 232 с.
24. Основи римського приватного права : підручник / В. С. Макарчук, В. Я. Марковський. Харків : Право, 2021. 352 с.
25. Податкове право України : підручник / Д. О. Білінський, І. М. Бондаренко, С. В. Брояков та ін. ; за ред. Д. О. Гетманцева, М. П. Кучерявенка. Харків : Право, 2025. 488 с.
26. Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку : монографія. Харків : Право, 2021. 678 с.

27. Правове регулювання відносин неплатоспроможності та банкрутства : монографія / Т. І. Швидка. Харків : Право, 2023. 146 с.
28. Права і свободи людини : навч. посіб. / В. М. Тертишник. Київ : Алерта, 2022. 432 с.
29. Практика Суду Європейського Союзу у сфері авторського права : монографія / Н. Є. Сорока, М. М. Микієвич. Харків : Право, 2024. 480 с.
30. Фінансове право : підручник / за заг. ред. Т. Є. Кагановської, М. П. Кучерявенка. Харків : Право, 2022. 432 с.
31. Фінансове право : підручник / О. О. Дмитрик, К. В. Єфремова, А. М. Котенко ; за заг. ред. О. О. Дмитрик. Харків : Право, 2024. 704 с.
32. Фінансові послуги : підручник / О. О. Дмитрик, Є. О. Алісов, Н. М. Ковалко ; за заг. ред. О. О. Дмитрик. Харків : Право, 2023. 408 с.
33. Цивільне право України. Загальна частина : підручник / за заг. ред. І. Р. Шишка. Київ : Ліра-К, 2025. 948 с.
34. Цивільний оборот речей : монографія. Харків : Право, 2024. 240 с.
35. Цивільний процес: теорія і практика. Концепції вчених з удосконалення законодавства про цивільне судочинство : монографія. Харків : Право, 2023. 640 с.
36. Цивільно-правова наука і практика: збірник науково-правових (консультативних, експертних) висновків. Харків : Право, 2023. 572 с.
37. Теорія права і держави : навч. посіб. Харків : Право, 2021. 528 с.
38. Трудове право : підручник / О. М. Ярошенко, С. М. Прилипко, А. М. Слюсар та ін. ; за заг. ред. О. М. Ярошенка. 3-тє вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2021. 544 с.
39. Трудове право та право соціального забезпечення : навч. посіб. / О. М. Ярошенко, О. Г. Середа, О. Є. Луценко. Харків : Право, 2021. 258 с.
40. Економічна конкуренція: сучасний стан законодавчого забезпечення та перспективи його модернізації : монографія / Т. І. Швидка. Харків : Право, 2022. 400 с.
41. Сімейне (національне, міжнародне, порівняльне) право : підручник / В. М. Чернега. Київ : Ліра-К, 2023. 370 с.
42. Yearbook of Ukrainian Law. № 14. 2022. Харків : Право, 2022.
43. Yearbook of Ukrainian Law. № 15. 2023. Харків : Право, 2023. 560 с.
44. Yearbook of Ukrainian Law. № 16. 2024. Харків : Право, 2024. 298 с.
45. Yearbook of Ukrainian Law. № 17. 2025. Харків : Право, 2025. 436 с.

Статті викладача та здобувачів освіти

1. Мохнатюк В.Р. Олійник О.М. Бондарчук В.В. Філософські основи конституціоналізму: інтеграція теорії держави і права та філософії права в контексті розвитку сучасної правової системи. Право і суспільство. Науковий журнал. № 2. 2025 р. С. 32-38. (фахове видання) http://pravoisuspilstvo.org.ua/index.php/archiv?id=191
2. Кубанін Д.О., Олійник О.М. Еволюція концепції прав людини: від природно-правових доктрин до сучасних інтерпретацій в умовах глобалізації.

Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: X Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2025 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С.45-50.
3. Огер Г.В., Олійник О.М. Цифрові права особи в інформаційному суспільстві: виклики правового регулювання та судового захисту. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: X Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2025 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С.61-67.
4. Бондарчук В.В., Олійник О.М. Діяльність Європейського суду з прав людини щодо захисту прав на шлюб і сім'ю. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: X Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2025 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С.97-102.
5. Гонтарук С.А., Олійник О.М. Захисні механізми протидії дискримінації через призму основних конституційних принципів. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: X Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2025 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С.114-119.
6. Дриль І.А., Олійник О.М. Діяльність управління Верховного комісара ООН у справах біженців щодо запобігання безгромадянству Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: X Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2025 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С.125-130.
7. Педорук А.І., Олійник О.М. Національні конституційні механізми та міжнародно-правові інструменти забезпечення принципу рівності. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: X Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2025 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С.177-182.
8. Резнік В.І., Олійник О.М. Проблеми реалізації та захисту права на освіту. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: X Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2025 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С.182-186.
9. Мохнатюк В.Р., Олійник О.М. Взаємодія Конституційного суду України та правозахисних інституцій у питаннях захисту прав осіб з інвалідністю.Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: X Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2025 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С.228-233.
10. Олійник О.М., Помазанов М.О. Соціальна інклюзія національних меншин та мігрантів: виклики мультикультуралізму в сучасному правовому полі. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: X Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2025 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С.233-239.
11. Олійник О.М., Платонова Г.В. Соціальна реабілітація ветеранів війни з інвалідністю: міжнародний досвід та українські реалії. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: X Всеукраїнська

науково-практична конференція (27 березня 2025 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С.239-245.
12. Сімяник К.В., Олійник О.М. Вплив політичних рішень на інклюзивне середовище. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: X Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2025 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С.251-255.
13. Олійник О.М. Правові аспекти захисту прав дітей та їх особистої гідності. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: IX Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2024 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С. 43-49.
14. Олійник О.М. Правові аспекти захисту прав та свобод осіб під час війни в Україні. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: IX Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2024 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С. 67-72.
15. Буткалюк Г.В., Олійник О.М.Вплив міжнародного права на стандартизацію прав людини на національному рівні. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: IX Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2024 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С. 106-110.
16. Буткалюк Г.В., Олійник О.М.Роль судової практики міжнародних трибуналів у формуванні національного права щодо прав людини. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: IX Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2024 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С. 110-114.
17. Мохнатюк В.Р., Олійник О.М. Порівняльний аналіз реакції міжнародних та національних правових систем на пандемію COVID-19 щодо прав людини. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: IX Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2024 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С. 114-118.
18. Мохнатюк В.Р., Олійник О.М. Інтеграція міжнародних стандартів прав людини у національній стратегії розвитку. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: IX Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2024 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С. 118-123.
19. Мохнатюк В.Р., Олійник О.М. Ефективність міжнародних правозахисних органів у порівнянні з національними механізмами захисту прав людини. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: IX Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2024 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С. 123-128.
20. Мохнатюк В.Р., Олійник О.М. Роль міжнародних та національних систем права у захисті прав осіб з інвалідністю. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: IX Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2024 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С. 159-164.
21. Пригоцький В.А., Корнійчук М.О., Порохня Л.А. Щодо суб'єкта легалізації (відмивання) доходів одержаних незаконним шляхом. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2025, № 1. С.144-152 (фахове видання).

22. Кріцак І..В., Пригоцький В.А., Морозова О.М., Воюцька В.С. Кримінологія ціни та цінностей в українському науковому вимірі: міждисциплінарна парадигма). Юридичний науковий електронний журнал. 2025, № 2. С. 301-305. (фахове видання).
23. Морозова О.М., Пригоцький В.А. Воюцька В.С. Договірне регулювання об’єктів прав інтелектуальної власності на виконання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Т. 4 № (87). С. 392-397. (фахове видання).
24. Пригоцький В.А., Морозова О.М., Воюцька В.С. Щодо принципу незмінності рішення суду. Електронний журнал «Наука і техніка сьогодні». 2025. № 4(45). С.193-206. (фахове видання).
25. Кріцак І.В., Пригоцький В.А., Морозова О.М.. Фронтир у фокусі кримінологічного аналізу: поняття, зміст, виміри. Електронне фахове видання «Аналітичне порівняльне правознавство». 2025. №2. С.843-853. (фахове видання).
26. Chikov I., Khaietska O., Okhota Y., Titov D., Prygotsky V. (2023). Modeling of the synthetic indicator of competitiveness of agricultural enterprises: a methodological approach to the use of neural network tools. Financial and credit activity: problems of theory and practice. № 5(52). P. 222-242. doi: 10.55643/fcaptp.5.52.2023.4149/
URL: https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/4149/3941 (Web of Science).
27. Пригоцький В.А., Мисак О.І. Реабілітаційний потенціал креативних індустрій у соціальній адаптації осіб з психічними розладами: світовий досвід та українські реалії. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: X Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2025 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С.245-251.
28. Пригоцький В.А. Про деякі питання особистих немайнових прав і обов’язків батьків та дітей. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: IX Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2024 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С.21-26.
29. Пригоцький В.А. Щодо ознак корупції та її впливу на етику суспільства. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: IX Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2024 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С. 49-54.
30. Пригоцький В.А. Правове забезпечення прав і свобод дитини в України. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: IX Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2024 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С. 77-80.
31. Пригоцький В.А. Механізми захисту прав та свобод громадян в адміністративному процесі Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: IX Всеукраїнська науково-практична конференція (27 березня 2024 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С. 128-131.
32. Пригоцький В.А.., Олійник О.М. Щодо суб'єктивної частини складу економічних правопорушень /Пригоцький О.А., Олійник О.М.// Подільський науковий вісник/Науково-практичний журнал /№1 (25)/2023.

Журнал розміщується у міжнародних наукометричних базах даних: Index Copernicus, Google Scholar, ResearchBib, EuroPub, CiteFactor та Scientific Indexing Services. м. Вінниця. С.112-124.
33. Пригоцький В.А.., Мазур А.О. Принципи судової влади. /Пригоцький О.А., Мазур А.О.// Вісник наукових досліджень /№ 30/2022. С.49-53.
34. Гуменюк В.А., Пригоцький В.А. Про деякі аспекти електронного банкінгу /Гуменюк В.А., Пригоцький В.А.//. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: VIII Всеукраїнська науково-практична конференція (30 березня 2023 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С.37-41.
35. Дудар В.Б., Пригоцький В.А. Про деякі актуальні питання адвокатури та адвокатської діяльності /Дудар В.Б., Пригоцький В.А.//.Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: VIII Всеукраїнська науково-практична конференція (30 березня 2023 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С.46-51.
36. Мазур Ю.А., Пригоцький В.А. Про деякі питання патронату над дітьми/Мазур Ю.А., Пригоцький В.А.//.Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: VIII Всеукраїнська науково-практична конференція (30 березня 2023 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С.65-69.
37. Панасюк Є.О., Пригоцький В.А. Про деякі особливості письмових доказів в цивільному процесі /Панасюк Є.О., Пригоцький В.А.//.Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: VIII Всеукраїнська науково-практична конференція (30 березня 2023 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С.77-83.
38. Пінкевич Я.В., Пригоцький В.А. Про деякі тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу /Пінкевич Я.В., Пригоцький В.А.//. Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: VIII Всеукраїнська науково-практична конференція (30 березня 2023 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С.83-87.
39. Пригоцький В.А., Ратошнюк Є.О. Міжнародне право та корпорації: відповідальність та правовий статус /Пригоцький В.А., Ратошнюк Є.О.//.Захист прав і свобод громадян у світлі вимог Конституції України: VIII Всеукраїнська науково-практична конференція (30 березня 2023 р., м. Вінниця) : збірник матеріалів. С.139-144.
40. Пригоцький В.А., Нижник Д.В. До питання змісту судових доказів у господарському судочинстві /Пригоцький В.А., Нижник Д.В.//. Збірник наукових праць за матеріалами VII Науково-практичної конференції Права людини: Історія та сучасність. м.Київ, 08 грудня 2023 р. С.42-45.
41. Пригоцький В.А., Мазур А.О Щодо початкових правових гарантіій адвокатської діяльності/Пригоцький В.А., Мазур А.О//.Збірник тез науково-практичної міжвузівської конференції "Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку України в умовах європейської інтеграції від 27.10.22.
42. Пригоцький В.А., Вихиль Н.С. Щодо співвідношення оптимізації оподаткування та ухилення від сплати податків /Пригоцький В.А., Вихиль Н.С.//.Збірник тез науково-практичної міжвузівської конференції

"Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку України в умовах європейської інтеграції від 27.10.22.

8.4. Інформаційні ресурси:

(нормативна база, джерела Інтернет, адреси бібліотек тощо)

1. http://www.president.gov.ua. – офіційний веб-сайт Президента України.
2. http://www.portal.rada.gov.ua – офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
3. http://www.kmu.gov.ua – офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України.
4. http://www.mvs.gov.ua – офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України.
5. http://www.court.gov.ua/vscourt – офіційний веб портал судової влади в Україні.
6. http://www.scourt.gov.ua – офіційний веб-сайт Верховного Суду України.
7. http://www.sc.gov.ua – офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільний і кримінальних справ.
8. http://www.sbu.gov.ua – офіційний веб-сайт СБУ.
9. http://www.gp.gov.ua – офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України.
10. http://www.minjust.gov.ua – Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України.
11. http://www.reyestr.court.gov.ua – єдиний реєстр судових рішень в Україні.
12. http://www.police.ua – Форум працівників МВС України.
13. http://www.vkka.gov.ua – офіційний сайт Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури.
14. http://www.globepresidents.com/ – Інтернет-сайт, присвячений останнім новинам із офіційних аккаунтів урядів та глав держав світу.
15. https://www.un.org/ – офіційний сайт Організації Об‘єднаних Націй.
16. https://www.coe.int/en/web/portal/home – офіційний сайт Ради Європи.
17. https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/default.aspx?p=01_Presentation&lang= – офіційний сайт Венеційської комісії.
18. https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/rus&c – офіційний сайт Європейського суду з прав людини.
19. http://www.nbuv.gov.ua – Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського.
20. http://www.catalogue.nplu.org – Національна парламентська бібліотека України.
21. http://www.pravoznavec.com.ua – Електронна бібліотека юридичної літератури “Правознавець”.
22. http://www.icpo.centrmia.gov.ua – сайт Національного центрального бюро Інтерполу в Україні.

8.5. Сертифікаційні програми (електронні курси)

1.«Права людини в дії» — vumonline.ua, безкоштовний курс українською про основи міжнародних стандартів прав людини та практичні кейси їх застосування.
2.«Права людини для держслужбовців» — prometheus.org.ua, курс для державних службовців про принципи прав людини, гендерну рівність та недискримінацію.
3.«Інтернет та цифрові права людини» — vumonline.ua, курс українською про цифрові права та механізми їх захисту в онлайн-середовищі.
4.«Захист прав у Європейському суді з прав людини» — nlu.edu.ua, практичний курс від НЮУ ім. Ярослава Мудрого про подання заяв до ЄСПЛ та захист прав людини.
5.HELP — онлайн-курси Ради Європи — rm.coe.int, каталог безкоштовних курсів для юристів і правників з різних аспектів європейських стандартів прав людини.
6.«Права людини в освітньому просторі» — study.ed-era.com, курс українською для освітян про дотримання та захист прав людини в освітньому середовищі.
7.Amnesty International Human Rights Academy — amnesty.org, серія міжнародних онлайн-курсів про права людини з можливістю отримати сертифікат.
8.Free Human Rights E-Course — humanrights.com, безкоштовний курс про Загальну декларацію прав людини та основні права.
9.Youth for Human Rights Online Course — youthforhumanrights.org, курс для молоді про права людини та їх захист у повсякденному житті.
10.Human Rights and the Law (OpenLearn) — open.edu, англомовний курс про Європейську конвенцію з прав людини та її вплив на правові системи.
11.UNITAR – Human Rights and the Environment — unitar.org, короткий міжнародний курс про взаємозв’язок прав людини та екології з сертифікатом ООН.
12.Coursera: Human Rights Courses — coursera.org, добірка курсів від провідних університетів світу про права людини, демократію та сучасні виклики.

7.5. Фахові періодичні видання України з освітньої компоненти

1. Держава і право. Науковий фаховий журнал категорії Б. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України URL: розділу https://nasplib.isofts.kiev.ua/handle/123456789/8648
2. Право і суспільство. Науковий фаховий журнал категорії Б. Дніпровський гуманітарний університет. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/.
3.Юридичний науковий електронний журнал. Електронне наукове фахове видання категорії Б URL: http://lsej.org.ua/

4. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Наукове фахове видання категорії Б. https://www.onua.edu.ua/ua/nauka-ua/naukovi-vidannya-ua.
5. Публічне право. Фахове періодичне (щоквартальне) юридичне видання. категорії Б. https://www.publichne-pravo.com.ua/index.php?lang=uk

8.7. Універсальні та спеціалізовані інформаційні системи і програмні продукти для опанування освітньої компоненти

Програмне забезпечення	**Призначення**	**Умови використання (вільний доступ в Інтернеті, згідно договору, придбані ліцензії тощо)**
Moodle	Дистанційне навчання, доступ до лекцій, тестів та матеріалів дисципліни	Вільний доступ через навчальний заклад / Інтернет
Google Scholar	Пошук наукових публікацій, статей, монографій, аналітичних матеріалів	Вільний доступ в Інтернеті
Microsoft Office (Word, PowerPoint, Excel)	Створення конспектів, презентацій, таблиць та схем для аналізу правових джерел	Придбані ліцензії / доступ через навчальний заклад
Zotero / Mendeley	Управління бібліографією та посиланнями, підготовка наукових робіт	Вільний доступ в Інтернеті
Legislation.ua	Доступ до нормативно-правових актів, кодексів та законодавчих документів	Вільний доступ в Інтернеті
HeinOnline	Цифрова бібліотека юридичних журналів, міжнародних договорів та правових документів	Згідно договору / доступ через навчальний заклад
Наукова електронна бібліотека України (НБУВ eLIB)	Доступ до наукових публікацій	Вільний доступ в Інтернеті / через навчальний заклад
JSTOR	База даних міжнародних наукових журналів та публікацій	Згідно договору / доступ через навчальний заклад

9. МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ

Форми занять	**Наявне матеріально-технічне забезпечення**	**Необхідне матеріально-технічне забезпечення**
Лекція	Власний або кафедральний ноутбук	Проєктор, приміщення з доступом до Інтернету
Практичне заняття	наочні та роздаткові матеріали, переносна дошка з відривними листами паперу	спеціалізований кабінет № 304